

Образователни изисквания, оценяване и гражданско образование

Въведение

Нито една нова предметна област не може да се утвърди и да придобие легитимност без изградена система за оценяване и това се отнася в пълна степен и за гражданското образование.

Важно е да се отбележи, че опитите за оценяване в гражданското образование съвпадат с цялостното преустройство на системата за оценяване.

Гражданското образование играе водеща роля при разработването на модела на новата система за оценяване тъй като:

В него се набляга на **диалога и на груповата работа** и това разкрива нови възможности за преодоляване на прекалено индивидуализираното оценяване и за съобразяване с груповата същност на образователния процес. Нещо повече, групата се превръща в нов обект на оценяване, който е качествено различен от оценяването на съставящите я ученици.

В гражданското образование както в никоя друга област се **включват различните образователни актьори** и това прави легитимно тяхното участие в процеса на оценяване, един проблем, който не стои с голяма острота при традиционните предметни области.

В гражданското образование основната част от диалога и взаимодействието се осъществяват на **основата на преживяванията**, на използването на интерактивните методи и това поставя въпроса за качество на оценяването, за търсене на нови методи за оценяване, улавящи процесите и взаимодействията в групата, а не статично отразяващи предаваните обеми от знания.

Най-сетне активното участие на ученика в гражданското образование предполага **нарастваща роля на самооценката** и на начините на нейното осъществяване.

Така разработването на система за оценяване в гражданското образование предполага нов отговор на класическите дилеми в оценяването:

- между **стандартизираността на системите за оценяване и уникалността на работата в групата по гражданство**, изискваща индивидуален подход и усилия от всеки водещ и практически предполагаща конструирането на собствена система за оценяване;

- намирането на равновесие между **количеството и качеството**- широтата на предмета и разнообразните дейности при гражданското образование водят до неимоверни количества оценъчна информация и главният проблем е как да се намерят основните показатели и критерии, за да сме сигурни за качеството на оценяването;

- уникалността на всяка група по гражданско образование поставя под въпрос **класическите тестове и тяхната валидност/ дали тестът мери това, което трябва да мери/ и надеждност / дали ще даде същият резултат, ако мери постиженията на повече хора в различно време/** като отново предполага изискването водещият да разработва свои начини за оценяване;

- между **оценяването въз основа на критерии и оценяването спрямо другите**, между работата и постиженията и усилията в конкретната група, в измеренията на груповата динамика, и тяхното съотнасяне към установени стандарти;

- между **конкретното измерване на училищните постижения, изолирано от образователния контекст, или при отчитането на влиянието на средата**, която е важна както никъде другаде в гражданското образование;

- между **изключителното право на учителя/водещия/ да планира и осъществява оценяването и включването на ученика като партньор** и като автономна фигура в процеса по време на групова работа и дори придаването на независим статус на учениковата оценка чрез обратната връзка и чрез такива форми като воденето на дневници.

От друга страна, независимо от новите изисквания, системата за оценяване в гражданското образование се подчинява на класическите постулати като:

- да е разбираема и ясна за всички образователни актьори;

- ясно да определя очакванията по отношение на учениците и по-точно да предполага ясни и високи очаквания;

- да диагностицира силните и слабите страни на отделния ученик, както и на групата по гражданско образование, която е и самостоятелен обект за оценяване;

- да дава възможност учениците и техните родители да получават изчерпателна информация за техния напредък, както и за областите, изискващи по-нататъшна работа;

- да усилва у учениците чувството за собствена отговорност за ученето

- да помага на родителите да забелязват развитието на децата си/или липсата на успех в дадена област/ и да им подсказва къде е необходима помощ, както и да разберат какво очаква и какво се стреми да постигне училището.

Съвременното образование и оценяването

Независимо от всички отбелязвани промени и днес системата за оценяване в нашето училище е както и преди столетие при положение, че и светът и образованието са коренно различни.

Например тя просто не може да отрази ключовите умения, за които има общо съгласие, че са цел на образованието:

- **владене на официалния за страната език**, включително правопис и граматика

- **разбиране основите на математиката и на природните науки** с цел по-лесно справяне с новите технологии

- **критично мислене**, способност да се мисли чрез решаване на проблеми, намиране изход от различни ситуации, разграничаване между факти и предразсъдъци

- **стратегии и техники на учене, гарантиращи овладяване на нови умения и адаптиране към нови ситуации**

- **комуникативни умения**, включително и владеенето други европейски езици

- **социални умения** като: умения за работа в група, чувство за отговорност и дисциплина, умения за вземане на решения, чувство за принадлежност, умения за оценка и управление на риска, инициативност, любознателност, творчество, чувство за професионализъм, за високи постижения, за победа в съревнование, готовност за служба на интересите на общността и обществото, гражданска отговорност

Тези умения, които се отразяват и в образователните стандарти и са предмет на оценяване следват от промените в образователните системи.

В центъра на образованието днес е ученикът и неговите потребности, интереси и личностови особености, а не изискванията на промишленото общество. Променят се **начинът на подбор и структуриране на учебното съдържание** като се поставя акцент върху ключови понятия, идеи, теории и интегративните връзки между тях вместо детайлно изучаване на научните дисциплини, редуцирани за целите на обучението. От образование насочено към придобиване на базисни знания в рамките на ограничен брой години днес ключова е **концепцията за учене през целия живот**. Променя се **учебната среда чрез насищането ѝ с информационни и комуникационни технологии** и многообразни информационни източници. Диалогът и партньорството означават и **овластяване на всички участници в процеса на обучение и образование** чрез децентрализация на процеса на управлението – участие, което означава и повече отговорност. Най-сетне днес наблюдаваме **отваряне на образованието**, изразяващо се и в **пряко въвличане в процеса на все повече партньори** - родители, бизнес, местни власти чрез реалното им овластяване и включване в процеса на обучение и на неговото администриране.

Всичко това има коренно значение за системата на оценяване – преминава се към изграждане на **системи за наблюдение и контрол върху качеството на обучение чрез въвеждане на стандарти за учебно съдържание и за оценяване**. Все по-организираният и системен контрол върху качеството и резултатите на обучението, същевременно предполага **свобода в пътищата и способите за тяхното осъществяване**. Затова се разработват системи за обективизиране на оценяването на постиженията на учениците чрез създаване на системи за външен контрол, стремеж към разширяване обекта на оценяване чрез включване на всички структури на личността – когнитивна, афективна, психо-моторна и същевременно се дава приоритет на формиращото през сумативното оценяване

Изграждането на общоевропейското общество изисква и **унифициране на образователните стандарти за постижения** и за оценяване с цел улесняване мобилността на младите хора.

За да си дадем ясно сметка за промените, е необходимо да сравним старата и новата парадигми на обучение и оценяване

При **старата парадигма на обучението и оценяването** успехът се ограничава само да някои **“победители”**. Всички останали прикват да възприемат своите постижения като средни или ниски. Обучението и оценяването са основани на **конкуренцията**.

Цел на обучението е продуктът: то е съсредоточено **изключително върху резултатите** без да се забелязва тяхната краткотрайност. Животът, в това число и обучението, е ценно само, ако се постигат определени цели.

Самият процес на учене и обучение няма голяма ценност. Задачите се дават , за да се изпълняват, а не да носят радост на тези, които ги изпълняват. В този процес и при обучението и при оценяването **учениците са пасивни, а учителите активни**, а учебните часове са последователни отрязъци от едностранна комуникация

При този модел на централизиран контрол над всички елементи на учебния процес **всички актьори са изолирани и се възприемат като противници** – учители, ръководство, ученици, родители.

Предметните области са също изолирани, а във всяка **учителят е всевластен господар** – на всеки въпрос има единствен верен отговор и това е истината. Цел на обучението е **генериране на правилни отговори**. Учителите предават информация, учениците я учат наизуст а после голямото количество се забравя. **Организирането на тестове и контролни е основно средство за оценяване** на резултатите от обучението. Родители, общественост са изолирани от процеса на обучение и оценяване , а **училището се оценява по така получените външни резултати** - не промените в личността на ученика, а неговите стандартизирани отговори са видимият и възприеман обществен ефект от образованието

Нова парадигма на обучението и оценяването цели обучението в училище е постоянно, неограничено усъвършенстване и успехи на отделния ученик. Обучението е на **основата на сътрудничество**, а ученето напомня спирала с енергия, насочена към постоянно усъвършенстване. **Животът е пътешествие и ценност сама по себе си**, важно е да го изпълним с желание, с любов и с учене. Ученето трябва да има смисъл и да **представява предизвикателство за интелегентността на ученика** и да подбужда към действия. Училището е място, където ученици и учители се учат все по-добре като изпълняват общи работи. **Учителите работят заедно с групи ученици за да постигнат общ успех.** Учителите са сътрудници на учениците, помагат им да премахват пречките към следващите успехи. Новият модел е справяне чрез помагане, чрез предаване на визия и водачество, модел, който позволява на ученици и на учители да **изпитват радост и гордост от съвместната работа.** Решенията за програми, начини на обучение, продължителност на обучението се взимат на местно равнище. Важни са целите на обучение, но и **начинът на достигане** до тях - истините се откриват в рамките на съвместни търсения на ученици и на учители.

При тази парадигма оценяването както и ученето е съвместен процес. Оценява се качеството на многобройните взаимодействия и оценяването съпътства всеки момент от процеса на учене. Крайната цел на процеса е собственото развитие и усъвършенстване на учениците като те се подкрепят взаимно за постигането му.

Новата парадигма на образованието оценяването е основана на идеите на **конструктивизма:**

- ученето, независимо от областта, в която възниква и се осъществява/ когнитивна, афективна, интерперсонална или психомоторна/, включва **процес на индивидуална трансформация.** Човек учи чрез “вместване/интегриране” на новите знания във вече съществуващите познавателни структури;

- знанията и смисълът не са фиксирани, а по-скоро се **конструират от индивида чрез неговия опит в практически контекст**. Ученето и контекстът са дълбоко свързани явления;

- **ученето е придаване и създаване на смисъл**. Всеки от нас извлича смисъл от своя живот чрез синтез на новия опит към вече усвоения и осмислен опит

- **социалните взаимодействия** не са просто подкрепящи, а **съществен компонент в когнитивното развитие**;

- **ученето е винаги диалогично**, независимо дали се осъществява пряко ”субект-субект” или непряко чрез продукт, създаден от друг субект. Диалогът изпълнява множество функции като подпомага обучавания да изпробва и преформулира своите идеи и да преговаря за смисъла на своите понятия, а вниманието на учениците се насочва към процеса на собственото им учене чрез рефлексия и анализ;

- обучението се организира около **ключови понятия и умения**, които се прилагат в различен но **близък до опита на обучаемите контекст**

Тези основополагащи за съвременното образование идеи поставят и нови изисквания пред оценяването – то е цялостно, съпровождащо, качествено, съвместно, търсещо смисъл, подкрепящо развитието.

Такива са и **новите модели на учене**: на основата на **опита** и чрез опита; **контекстно учене** – учене, което има място в социален контекст и в междупредметен контекст и се основава на проектиране на учебна среда, която интегрира множество различни аспекти на опита – културен, социален, професионален, психически и физически; **самостоятелно учене**, предполагащо създаване на богата интерактивна учебна среда, предоставяне на учащите се възможности за самостоятелен творчески избор; **учене, основано на решаване на проблеми и на осъществяване на проекти**; **учене чрез сътрудничество и взаимодействие**;

Предметната област, която в най-голяма степен отговаря на новите образователна парадигма е гражданското образование. Негова цел е развитието на младия човек; в груповата работа, която е същност на съвременното образование се проявяват партньорството и диалогът; междупредметното учебно съдържание е изучавано по начин , при който се заличават традиционните граници между училище и среда, а всички образователни актьори са включени в процеса на учене.

Ето защо гражданското образование е предметната област, в която най-бързо навлизат новите идеи за оценяване, тя е средата, където тези идеи могат да се развиват без наличието на съпротива, характерно за традиционните предметни области.

Държавните образователни изисквания

Богатството на взаимодействията в новата образователна система, нейната многомерност, отварянето на училището към средата, огромният обем от знания, включването на личността на ученика – всички тези качествени промени в образователния процес водят макар и парадоксално до необходимостта от изграждане на носеща конструкция на образователната система каквато са образователните стандарти.

Тези стандарти за знания и за умения, както и стандартите за учителя, за училището и стандартите за оценяване дават **рамката в която тази нова, динамична образователна система функционира.**

Стандартите отразяват **общественото съгласие на образователните актьори** за ключовите неща на образователния процес и като такива те са исторически определени, както и подлежат на промени през определени периоди.

Стандартите са противоречиви – от една страна те са рамката, която фокусира усилията и въплъщава целите на образованието, а същевременно са и **консервативен елемент**, който осигурява нормалност и приемственост на усилията, който придава смисъл на действията в образованието. Те са ключът към разбиране на образованието, но и към разбиране на действителността, доколкото те дават и **рамката на нейното интерпретиране.**

Стандартите предполагат **ограничения и се съпротивяват на промените**, а същевременно трябва да са изградени така, че да могат да бъдат вътрешно променяни или трябва да бъдат достатъчно общи и отворени, за да предполагат и да предусещат промените.

Стандартите са общественият отговор и договор на случващото се в образованието. Те дават възможност на учениците да знаят какво да се стремят; на родителите и обществеността да знаят какво да очакват от образованието; на учителите да знаят какво трябва да се постигне в резултат от обучението; на авторите на учебни програми, учебници и помагала да знаят на какви съдържателни изисквания трябва да отговарят; на специалистите да знаят за какво да подготвят учителите; на правещите образователна политика да имат по-ясни критерии за контрол и оценка

Държавните образователни изисквания за учебно съдържание определят знанията, умения и отношенията/ценностни ориентации и нагласи/, които учениците трябва да имат в резултат на обучението. За да съответстват на горните изисквания стандартите за учебно съдържание

- извеждат основните умения;
- действително описват тези основни умения;
- не са прекалено общи и неясни;
- не са прекалено ограничаващи;
- не са прекалено директивни и позволяват гъвкава интерпретация на учебните програми;
- не са прекалено детайлни, а съответстват на степента на общност, която трябва да притежава един стандарт.

Смята се, че добрите стандарти дават постижим за около 80% от учениците общообразователен минимум.

Освен всичко стандартите могат да бъдат полезни за учителите, защото ги откъсват от натоварените с факти учебни програми и ги ориентират към нещо концептуално, дават им ключа към сложната образователна действителност.

Стандартите идентифицират ясно концепциите и процесите, които учениците трябва да знаят и да могат да изпълняват. Тези идеи на голямата социална картина, която учениците трябва да усвоят, за да разберат как светът работи могат да станат организационна основа на всеки дял или автентична задача, която е преподавана и оценявана.

В основата на методологията за разработване на съвременните стандарти е **класификацията на Блум** за различните дейности на учене, която дава възможност всяко усвоено знание да бъде разглеждано като дейностна категория, като отношение на учещия се към предмета на знание.

Знания – способността да възстанови изучен материал, да познава фактите, методите, процедурите, основните понятия и принципи: асоциирам, възпроизвеждам, групирам, запаметявам, назовавам, описвам, подреждам, подбирам, представям, разпознавам, различавам, раграничавам, разполагам

Мислене – способността да разбере смисъла на материала, да интерпретира основните идеи, да предвиди логическите следствия: дефинирам, доказвам, защитавам, интерпретирам, обобщавам, обяснявам, предвиждам, продължавам, различавам, разпознавам, резюмирам, сравнявам, трансформирам

Приложение – способност да използва наученото в нови ситуации и при решаване на проблеми, да демонстрира правилно използване на процедури, да прилага теории в практически ситуации: дискутирам, доказвам, експериментирам, излагам, измервам използвам, организирам, пресмятам, прилагам, променям, убеждавам, установявам, уточнявам

Анализ – способност да идентифицира компонентите на цялото, да разбира структурата и композицията, да може да разпознава логическите грешки, да разграничава факти от заключения: анализирам, асоциирам, извеждам, изследват, категоризирам, класифицирам, отделям, откривам, опростявам, подразделям, подреждам, проверявам, противопоставям, проучвам, разграничавам, разделям, разкривам, разпределям, степенувам, сравнявам, търся

Синтез – способност да прилага творчески идеи в нови ситуации, да интегрира с нови знания, да прави аргументирано изложение, да предлага структура на изследване, да формулира хипотези: аргументирам, доказвам, защитавам, интерпретирам, класирам, критикувам, обобщавам, оценявам, отстоявам, потвърждавам, правя заключение, правя равносметка, преценявам, резюмирам, решавам, удостоверявам

Оценка – способност да преценява и оценява полезността на едно знание за реализирането на определена цел: категоризирам, изработвам, комбинирам, конструирам, координирам, очертавам, подготвям, построявам, предвиждам, предлагам, представям, свързвам, реорганизирам, резюмирам, ревизирам, формирам, формулирам

По този начин постиженията на учещите се придобиват динамичен характер, **могат да бъдат сравнявани и имат обща основа, на която да бъдат оценявани.** Също така целите на обучението не са определят както досега като обеми от знания, които следва да бъдат усвоени, а като дейности, които учещият се следва да усвои.

Този начин на формулиране на образователните постижения отговаря на динамичния характер на ученето и обучението, пренася тежестта върху взаимодействието, върху общуването, върху диалога и партньорството, между обучаващ и учещи се, но и между самите учещи се.

Всичко това предполага и промяна в ролята на оценяването – от оценяване на крайни резултати, на обеми от знания, то става оценяване на дейности, на отношения.

Характерни особености на знанията, уменията и отношенията като съставна част на държавните образователни изисквания за учебно съдържание са:

Знания

- ориентирани към **най-важните и ключови проблеми, идеи, понятия и подходи** в съответните научни области и дисциплини като е важно да се отбележи, че учебното съдържание не е академичен еквивалент на науката;
- включват не само готови знания, а и **знания за познавателния процес**, подходи и методи за изследване и конструиране;
- изискват **активно участие на учениците** в търсене, намиране и преработка на информация от различни източници и с различни средства;
- те са **лично значими, социално ориентирани**, научни и предлагат научни решения и глобални перспективи;

Умения

Интелектуални - **разпознаване**, посочване, изброяване, определяне на произхода/източника, класифициране, групиране; **описание** на обекти, процеси, явления, институции, цели, средства, резултати, качества, т.е. устно или писмено да се посочат атрибутите на нещо; обяснение да се идентифицира, описва, пояснява или интерпретира нещо/ причини за събития, смисъл на идеи, основания за действия или позиции/; **оценяване** или демонстриране на позиция: да се разпознават и използват критерии за оценка на основания на една позиция, цел и средства за постигането и ефекти и резултати от нея; да се формулират аргументи "за" и "против" една възможна позиция, да сравняват различни позиции

Практически- ефективно използване на знанията при решаване на конкретни практически задачи; **конструктивно участие** в дискусии и в различни форми на групово работно; използване на различни **стратегии за решаване на проблеми**; **самооценка, самоконтрол** и планиране на личностното развитие; **комуникативни умения**; **ефективно участие** в социалните процеси и взаимодействия

Отношения/ ценностни ориентации и нагласи/- толерантност- отвореност и уважение към различните позиции и идеи; **лична отговорност** и уважение към основните свободи и права на човека; **естетическа, нравствена и здравна култура**; **готовност и стремеж към учене през целия живот**

Съществуването на тези три групи стандарти предполага и качествено нов подход към оценяването. Самото групиране на стандартите по този начин показва колко е сложно оценяването на постиженията на учениците в тези три области. – най-близко до традиционното/ поне на пръв поглед/ е оценяването на знанията, по-трудно е оценяването на уменията и като че ли най-трудно е оценяването на нагласите.

Примери за стандарти в областта на гражданското образование

Американският съвет за социални науки/ най-масовото обединение на учителите от хуманитарните дисциплини в САЩ/ постулира следните очаквания за постижения при ученето, свързано с граждански идеали и практики.

1. Да обяснява произхода и продължаващото влияние на главните идеали на демократичната републиканска форма на управление като достойнство, свобода, справедливост, равенство и върховенство на закона
 2. Да идентифицира, анализира, интерпретира и оценява източниците на граждански права и отговорности.
 3. Да локализира, придобива, анализира, организира, синтезира, оценява и прилага информация за избрани социални проблеми- да идентифицира, описва и оценява различни гледни точки
 4. Да практикува форми на гражданска дискусия и участие, съответстващи на идеалите на гражданина в демократичната република
 5. Да анализира и оценява влиянието на различните форми на граждански действия върху обществената политика.
 6. Да анализира различни обществени политики и проблеми от перспективата на формалните и неформални политически актьори.
 7. Да оценява ефективността на общественото мнение при повлияването и оформянето на обществена политика и взимане на решения
 8. Да оценява степента, до която обществената политика и гражданско поведение отразяват и подкрепят декларираните идеали на републиканската демократична форма на управление.
 9. Да формулира обществена политика и да изгражда план за действие, за да се постигнат една или повече цели, свързани с проблем, представляващ обществен интерес
 10. Да участва в дейности утвърждаващи общественото добро, основани на внимателно оценяване на възможните варианти за гражданско действие
- Във Великобритания **целите на образованието**, формулирани през 2000 г. са следните.

Първа цел: Да даде възможности на всички ученици да учат и постигат. Особено то трябва:

- * Да развива радост и посвещение към ученето като средство за окуражаване и стимулиране на най-добрия възможен напредък и най-високи постижения за всички ученици;
- * Да се гради върху силните страни, интересите и преживяванията на учениците и да се развива доверието им в способността им да учат и да работят самостоятелно и в сътрудничество;
- * Да получат основни умения на грамотност, работа с числа и с информационни и комуникативни технологии и да стимулират изследващ ум и способност за рационално мислене;
- * Да допринесе за чувството на идентичност на учениците чрез познание и разбиране на духовното, социално, морално и културно наследство на Великобритания и на местните, национални, европейски и глобални измерения на техния живот;
- * Да поощрява учениците да ценят човешките аспирации и постижения в естетическата, научната, технологичната и социалната области и да потиква към личен отговорна ред преживявания и идеи;
- * Да предлага богати и разнообразни контексти за учениците за да усвоят, развиват и прилагат широки кръг от знания, умения и разбираня;

* Да дава възможност на учениците да мислят творчески, да решават проблеми и да намират разликите в стремежа им да постигнат по-добро;

* Да им даде възможност да станат творци, новатори, предприемачи и способни за лидерство, да ги подготви за техния бъдещ живот като работници и граждани;

* Да развива техните физически умения и да ги поощрява да признаят важноста за следването на здравословен начин на живот и да пазят себе си и другите;

Втора цел: Да подпомага духовното, морално, социално и културно развитие и да ги подготви за възможностите, отговорностите и преживяванията от живота.

* Да подпомага духовното, морално, социално и културно развитие на учениците;

* Да развива принципи за разграничаване между доброто и злото;

* Да развива знание, разбиране и ценене за техните собствени и за различните вярвания и култури и как те влияят върху отделните хора и обществата;

* Да предава трайни ценности, да развива учениковия интегритет и автономност и да им помогне да бъдат отговорни и грижещи се граждани способни да допринесат за развитието на справедливото общество;

* Да утвърждава равни възможности и да дава възможност на учениците да се противопоставят на дискриминацията и на стереотипите;

* Да развива усетливостта и разбирането им и уважението към околната среда в която живеят;

* Да осигури тяхното посвещение към устойчивото развитие на лично, местно, национално и глобално равнище;

* Да им даде възможност като потребители да правят информирани съждения и независими решения и да разбират своите отговорности и права;

* Да утвърждава самооценяването на ученика и емоционалното му добруване и да им помогне да изградят ценни и удовлетворителни отношения/връзки/, основани на уважение към себе си и към другите у дома, в училище, на работното място и в общността;

* Да развива способността им да влизат в отношения с другите хора и да работят за общото добро;

* Да даде възможност на учениците да отговарят положително на възможностите, предизвикателствата и отговорностите, да управляват риска и да се справят с промените и неудобствата;

* Да подготвя учениците за следващите стъпки в тяхното образование, обучение и трудова заетост;

* Да им даде възможност да правят просветени/информирани/ избори в училище и през целия им живот, да ценят важноста на собствените им постижения в живота и в обществото, включително в свободното време, в малката общност и на работното място

Цел на гражданското образование е “ да даде възможност всеки ученик да развие умения, ценности знание и разбиране за личностно осъществяване като активен и отговорен гражданин в променящия се свят”.

Във Великобритания е изготвена и така наречената мрежа на планирането, в която се попълва като всеки споменат стандарт за постижения е определен с потребностите на учениците; къде и как може да бъде усвоен;и кой се включва в усвояването му.

Тази мрежа на планирането съдържа най-важните стандарти за постижения в учебната програма за лично, социално, здравно и гражданско образование.

Цел 1: Да развиват доверие и отговорност и да развиват повечето от техните способности

Учениците следва да бъдат учени

- * да разпознават какво харесват и какво не харесват, кое е справедливо и кое несправедливо и какво е добро и лошо;
- * да споделят и да описват своите мнения за важните за тях неща и да обясняват техните възгледи по проблеми, които засягат тях и обществото;
- * да признават собствената си ценност като индивиди като идентифицират положителните неща за себе си и за своите постижения, да виждат грешките си, да правят корекции и да поставят лични цели;
- * да разпознават, да определят и да се справят с чувствата си по положителен начин; като наближават пубертета да разпознават как емоциите се променят и как да се справят положително с чувствата към себе си, семейството и другите хора
- * да се изправят пред предизвикателствата позитивно като събират информация, да търсят помощ, да взимат отговорни решения и да предприемат действия
- * да мислят за себе си, да се учат от своя опит и да разпознават нещата, в които са добри
- * как да поставят прости цели

Цел 2: Да се подготвят да играят активна роля като граждани

- * да участват в дискусия с друг човек и с целия клас;
- * да взимат участие в прости дебати по важни проблеми: да изследват, обсъждат и дебатират важни проблеми и събития;
- * да разпознават изборите, които могат да направят и да разпознават разликата между доброто и лошото; да разбират последствията от антиобщественото и агресивно поведение като малтретиране и расизъм за личността и за общността;
- * да постигат съгласие и да следват правила за тяхната група и класна стая и да разбират как тези правила им помагат: да знаят защо и как тези правила и закони са направени и поддържани, защо се нуждаят от тях в различни ситуации и как могат да участват в правенето и в промяната на правилата;
- * да разбират, че хората и другите живи същества имат потребности и че имат отговорности с които да удовлетворят тези потребности;
- * че те принадлежат към различни групи и общности като семейство и училище; и че има различни видове отговорност, права и задължения у дома, в училище и в общността и че те понякога влизат в конфликт едни с други;
- * какво подобрява и вреди на тяхната местна, природна и изградена околна среда и за някои от начините, по които хората се грижат за средата;
- * как да допринесат за живота на класа и на училище;
- * да разбират, че парите идват от различни източници и могат да бъдат използвани за различни цели: и че ресурсите могат да бъдат разпределяни по различни начини и че икономическите избори засягат индивидите, общностите и устойчивостта на околната среда;
- * да рефлектират върху духовни, морални, социални и културни проблеми, да използват информация за да разберат преживяванията на другите хора;

- * да знаят какво е демокрация и как основните институции я поддържат на местно и национално равнище;
- * да решават различия като търсят алтернативи, взимат решения и обясняват избори;
- * да признават ролята на доброволните обединения, на групите на общността и на групите за натиск;
- * да оценяват националната, регионална, религиозна и етническа идентичност във Великобритания;
- * да изследват как медиите поднасят информация;

Цел 4 Да развият добри отношения и да зачитат различията между хората

- * да разпознават как тяхното поведение засяга другите хора и самите тях; да се грижат за чувствата на другите хора и да се опитват да видят нещата от тяхна гледна точка;
- * да изслушват другите хора, да играят и да работят като сътрудничат;
- * да идентифицират и уважават различията и приликите между хората, които са обусловени от различни фактори, в това число културни, етнически, расови, религиозни различия, пол и увреждания;
- * да разпознават и да се противопоставят на стереотипите;
- * къде индивидите, семействата и групите могат да получат помощ и подкрепа;
- * че семейството и приятелите следва да се грижат един за друг: да осъзнават различните видове връзки, включително и брака и да развият умения да бъдат ефективни в тези отношения;
- * че има различни видове психическо и физическо малтретиране на другия в училище и как могат да получават помощ, за да се справят с него. Да разбират последствията на расизма и агресивното поведение и да знаят как да им отговарят

Разработената система от стандарти в Полша определя следните цели, знания и умения в програмата по гражданско образование

Цели:

Да даде на ученика граждански знания и умения и да утвърди нагласите му, които ще му помогнат да бъде по-добре подготвен за участие в живота на гражданското общество и на демократичната държава

- да осъзнае отговорностите си към обществото;
- развие чувството си за принадлежност към общността на българските граждани и уважението към собствената държава;
- да разбира принципите на конституционната демокрация и да уважава демократичните ценности;
- да действа в съгласие с правото и да прилага демократични процедури;
- отговорно и ефективно да участва в обществения живот в това число и в живота на местната общност;
- да затвърди чувството на връзка със своята местна общност “малко отечество”
- да изгражда чувство за собствена ценност;
- съзнателно да действа в името на общото благо;
- да развива своите граждански интереси по пътя на по-нататъшното формално и неформално образование;
- да се интересува от важните събития в политическия, обществен, икономически живот на страната и света;

- да се разбират основните икономически явления и промени в страната;
- да се подготвя към по-нататъшна професионална активност да търси работа и по-нататъшно образование;
- да придобива знания за собствения регион и да развива чувството за регионална идентичност;
- да разбира мястото на Полша в Европа и процеса на интегрирането ѝ в Европейския съюз;
- да познава главните европейски институции и начините на тяхното действие;
- да познава и обяснява основните проблеми на глобалния свят;

Знания за:

- различните видове държави- авторитарни тоталитарни и демократични системи;
- основните принципи на конституционната демокрация;
- правата на човека и механизмите за тяхната защита;
- познаване на основните принципи, регулиращи живота в училище, правата и отговорностите на ученика, ученическото самоуправление както и механизмите на защита на правата на ученика;
- демократичните институции и процедури, задачите и задълженията на държавните служители;
- задачите и принципите на функциониране на местното самоуправление;
- държавният строй на Република Полша – принципи, институции, компетенции;
- гражданското общество – форми на участие на гражданите в обществения живот- сдружения, синдикати, политически партии;
- ролята на общественото мнение и на средствата за масово осведомяване в демокрацията;
- функционирането на икономиката, вземане на икономически решения, икономическа рационалност;
- възможности за индивидуална професионална и икономическа активност – търсене на работа, осъществяване на стопанска дейност;
- елементарни икономически понятия и принципи на пазарната икономика;
- проблеми на периода на преход в България;
- специфични черти на района – традиции, ценности, проблеми;
- Полша в Европа - интеграционни процеси- проблеми и ползи;
- най-важните европейски и световни организации, цели и принципи на дейност;
- най-сериозните предизвикателства пред Полша, Европа и съвременния свят.

Умения и нагласи:

- граждански добродетели – отговорност, почтеност, толерантност, активност, честност, лоялност, смелост, сътрудничество;
- самостоятелно и критично използване на информацията, отличаване на мненията и оценките от информацията за фактите;
- сравняване на информации и мнения представяни от различни участници в обществения живот/ в това число медиите/ и оценяване на тяхната достоверност;
- действие на основата на съзнателно взети индивидуални и групови решения;
- познаване на собствените права и задължения в конкретна ситуация;
- разпознаване на целите и интересите – собствени, чужди и обществени;
- решаване на конфликти;

- представяне на собствените възгледи в отношенията другите хора, в дискусия и на обществени събирания;
- решаване на проблеми от сфери на обществения живот;
- откритост и диалог в контактите с представители на други народи, култури, религии;
- толерантност по отношение на различните погледи и нагласи;
- липса на толерантност към расизма и други прояви на дискриминация;
- използване на знанията за принципите на конституционна демокрация както и на етични принципи за интерпретиране на събитията от обществения живот;
- използване на демократични процедури: преговаряне, гласуване, протести в живота на училището и класа;
- познаване на законите и действия в съгласие с тях;
- почтено поведение по време на честване на държавни и училищни празници;
- извършване на стандартни дейности – писане на молби, мотивационни писма, автобиографии, попълване на формуляри;
- планиране на по-нататъшно образование и получаване на професионални квалификации;
- активно търсене на работа- получаване на информация за възможностите на заетост, подготовка за квалификационни разговори;
- използване на принципите на икономическа рационалност в домашното стопанство както и в управлението на собствените ресурси;
- разпознаване на собствените предиспозиции, умения и възможности от гледна точка на изискванията на пазара на труда;
- оценяване на ценностите за собствения район- на неговата култура и традиции;
- усилване на регионалната и народна идентичност при едновременно изграждане на европейска идентичност;

В току що разработената **стратегия на средното образование в България** основните цели са:

- да формира българския гражданин като свободна, морална и инициативна личност, с широка обща култура, уважаващ законите, правата на другите, техния език, религия ,култура, познаващ и зачитащ националните и общочовешки ценности;
- да развива интелектуалните възможности и комуникативните способности на личността, нейната индивидуалност и самостоятелност;
- да изгражда физически и морално здрави и дееспособни личности, готови да поемат граждански отговорности;
- да формира национално самосъзнание, да възпитава в родолюбие и в съпричастност към глобалните проблеми на човечеството;
- да формира потребности, интереси и нагласи за учене и за обчение и самоусъвършенстване през целия живот;
- да осигури необходимото равнище на общообразователна и професионална подготовка на личността, позволяващо ѝ непрекъснато да се образова и самообразова.

Цел на обучението по гражданско образование в България е да подпомага развитието и утвърждаването на младия човек като гражданин, който:

- е автономна, свободна личност, способност да поеме отговорност за себе си и за другите;
- познава и отстоява своите права, свободи и отговорности;
- съзнава духовното си единство с българския народ и с европейските народи;
- има осъзнати отношения с държавата и с обществото;
- владее механизмите за конструктивно участие и промяна;
- разбира мястото на България в глобалното развитие, общочовешките ценности и в световната култура.

Конкретните задачи на гражданското образование са:

- придобиване на знания за жизненоважни социални сфери/семејство, училище, работна среда, малка общност и др./;
- изграждане на граждански умения нагласи;
- усвояване на общочовешки ценности и на законите на демократичната държава
- запознаване с устройството и с дейността / структура и функции/ на държавните и съюзните институции/ българската държава и Европейският съюз/, както и на гражданското общество;
- ориентиране в глобалните и регионалните процеси в динамично променящия се съвременен свят и създаване на отговорно поведение за участие в обществения живот.

Формулираните общи цели на образованието и образователни изисквания представляват рамката, която следва да познаваме и да отчитаме при изграждането на училищна или собствени системи за оценяване по гражданско образование.

Сравняването на различните образователни цели и изисквания, показват колко по-приемливо и разбираемо е пълното им и изчерпателно формулиране. Това е така, защото образователните цели и стандартите по гражданско образование задават параметрите на възможните насоки на оценяването в тази област.

Оценяване и гражданско образование

От прегледа на посочените стандарти стават ясни изискванията и трудностите пред система за оценяване в областта на гражданското образование:

Това трябва да е система:

- **отчитаща изключително много взаимодействия и влияния** и следователно твърде предпазлива в крайните оценки;
- **с постоянно действие** като по този начин се балансира по отношение на правенето на периоди по-обща оценка;
- **отчитаща мненията на всички образователни актьори** и най-вече, в която от съществено значение е и **самооценката на ученика**;
- **образоваща**, защото да оценяваш означава да изследваш самия процес на учене и собственото си място в него;
- и **групова**, доколкото ученето по гражданско образование е и групов процес и това усложнява още повече нейното изграждане;
- при която всеки неин елемент се **договоря** с останалите образователни актьори.

С една дума тази система може да бъде характеризирана като **автентично оценяване**, което:

- което има тясна връзка с желаните резултати от ученето и което се осъществява по начини, които имат смисъл за ученика;

- е метод, който определя какво човек знае и може да прави в практическа, ситуация от действителния живот. Определянето на подходяща задача за демонстриране на знания и умения е ключово при автентичното оценяване;

- е оценяване чрез преживявания от действителността;

- е оценъчна мярка/задача за изпълнение/, която не само измерва резултатите с учениците в групата по гражданство, но е и свързана с процеси от реалния свят и с умения извън класната стая.

В тази система учениците **създават значение и произвеждат знание**, които имат ценност или значение извън училищния успех.

Системата за оценяване в гражданското образование поставя и ред въпроси като:

* Автентичното оценяване по-субективно ли е от традиционното тестване;

* Как фокусът на оценяването засяга процеса на учене;

* Какви са преимуществата и недостатъците от включването на учениците като оценяващи;

* Как автентичното оценяване се свързва с поставянето на бележки;

* Как учителите намират време за да развият експлицитни стандарти за изпълнение;

* Автентичното оценяване справедливо ли е за учениците с увреждания и културно отличаващите се ученици;

* При какви обстоятелства е подходящо груповото оценяване.

Същевременно **системата за оценяване** следва да отговаря на класическите критерии за :

полезност – да служи на информационните потребности на потребителите- на организиращите учебния процес, на участващите в тях и на обществеността;

достоверност – трябва да бъде реалистична, благоразумна, дипломатична и да бъде осъществявана законосъобразно, етично и с необходимото **уважение към тези, включени в оценяването**, както и на тези, засегнати от резултатите му;

точност- трябва да разкрива информация, достатъчна да определи качествата на оценяваната учебна програма или подход.

Върху качеството на оценяването влияят?

1. Ясно и точно описание на очакваните постижения на учениците и поставянето на високи, но реалистични изисквания.

2. Разбирането за оценяването като процес, насочен върху най-важните елементи на ученето.

3. Използването на разнородни методи и форми на оценяване , което ще даде възможност всеки ученик да забележи силните си страни, а на учителя достатъчно информация за заключения за постиженията на учениците.

4. От разбирането от страна на учениците за очакванията, насочени към тях

Днес системата за оценяване се развива в различни направления най-вече определени от характера на оценяването спрямо системата на учене /външно, вътрешно/ и характера на оценяването спрямо момента на провеждането му /формиращо , сумиращо/.

Външното оценяване се подготвя и провежда от човек или институция, външна за учебното заведение. Външното оценяване има еднократен характер и обхваща

по-голям отрязък време / не по-малко от един месец и не по-голямо от един цикъл на обучение в дадено училище/. То се съсредоточава около най-важните умения и знания. Механизмите и критериите на външно оценяване са явни и ясни за всички участници.

Външното оценяване се гради на факта, че всеки от образователните актьори и институции иска да знае какви са постиженията и проблемите му : ученикът иска да знае – какви са постиженията му и дали това е достатъчно да продължи напред; учителят иска да знае дали избраните методи на работа са ефективни, а училището – дали организацията на учебния процес е сполучлива?

Външното оценяване е особено полезно

- при сравняване на постиженията на учениците със държавните образователни изисквания;
- при диференциране и подбор на учениците от гледна точка на по-нататъшното им образование;
- при сравняване ефективността на програмите за обучение.

Добрата система за външно оценяване е причина:

- за по-добри стандарти на обучение и дава възможност за сравнение резултатите от обучението;
- повишава качеството на работа на учебното заведение;
- по-добре ангажира всички образователни актьори в работата на училището.

Същевременно външното оценяване е съпроводено с редица опасности и слабости. Еднократното външно оценяване не може да служи като окончателно свидетелство за качеството на работа на учителя или училището. При него съдържанието и уменията се ограничават до тези, които се проверяват с изпит; не се обръща достатъчно внимание на методите на обучение, несвързани пряко с изпитите. Външното оценяване води до положение, при което се подбират такива програми, които подготвят успешно учениците за изпитите/ в крайна сметка справочниците заместват програмите за обучение/, а училищата се оценяват само по резултатите от изпитите.

Външното оценяване няма как да отрази груповия характер на работата по гражданско образование, също така то не отчита процесите в групата, процесите на индивидуално социално развитие, които са ключови за гражданството

При външното оценяване се отчита най-вече прогресът в придобитите знания, но изолирано от развитието на ценостната система, на нагласите, на уменията, които представляват същността на гражданското образование.

Развитието на цялостна система за външно оценяване по гражданско образование, която отчита тези критерии е изключително скъпо, трудоемко и практически неосъществимо в сегашните ни образователни условия.

Тези характеристики на външното оценяване показват неуместността на предложението за матура по гражданско образование в страна като нашата, където няма развита система за обучение в гражданство.

Вътрешното оценяване е интегрална част от целия образователен процес и се състои в събирането и предаването на информация за успехите, за силните и слаби страни на ученика, в оказването на помощ при планирането на собственото развитие. То също така дава информация на учителя за ефективността на работата в клас и му помага да планира следващите етапи на работа.

Вътрешно оценяване дава диагноза за всеки ученик, защото информира как той разбира понятията, идеите, процедурите, алгоритмите; какво му е особено трудно и какво му пречи в усвояването на нови понятия или за прилагане на придобитите знания в нови ситуации. То описва уменията на ученика и дава обратна информация на него и на родителите му като отговаря на въпросите – до каква степен ученикът е разбрал и усвоил новото знание, по какъв начин използва знанието в нови ситуации, до каква степен е подготвен да се учи на по-висше равнище. Този тип оценяване определя ефективността на използваните методи на работа и планира процеса на обучение.

Вътрешното оценяване обхваща:

- формулиране от страна на учителите на образователни изисквания, както и информирането на учениците и на родителите за тези изисквания;
- текущо оценяване и срочно оценяване на основата на скалите и формите, приети в даденото училище;
- провеждане на годишни изпити;
- определяне на годишни оценки и на условия за тяхното поправяне.

Гражданското образование е в самото начало на изграждане на собствена система за вътрешно оценяване – то още не се е утвърдило и развило като предметна област, а налаганите като единствен възможен изход идеи за междупредметен характер осуетяват целенасочените усилия за разработване на подобна система.

В рамките на групата, където и преминава обучението по гражданско образование, много по-голяма е тежестта на текущото оценяване, за разлика от крайното оценяване. Също така елементите на групова работа поставят отпечатък и върху характера на оценяването

Формиращото оценяване е процес на търсене и интерпретиране на доказателства за това къде са учениците в тяхното учене по отношение на поставените цели. Ключов е терминът **формиращо**, който означава, че информацията, събрана при този тип оценяване служи за промяна на съществуващата разлика между желаното и реалното равнище на постижения и формира определени нагласи както у ученика, така и у учителя. При новите схващания за оценяването ученикът и учителят съвместно обсъждат тези разлики и разработват стратегии за учене. Ето защо при **формиращото оценяване** са ключови взаимодействието, обратната връзка, взаимното влияние. В този смисъл **формиращото оценяване** е идентично с груповата работа при обучението по гражданство, където постоянно се диагностицира състояние, дава се обратна връзка и всички участници в групата са включени в този процес.

Основните **принципи на формиращото оценяване** са:

- то е част от ефективното планиране на преподаването и ученето;
- концентрира се върху това как учениците учат;
- има централно значение в практиката на обучение;
- ключово умение в професионалните умения на учителя;
- то “е чувствително”, хуманно и конструктивно, защото оценяването има емоционален ефект и е пряко свързано с преживяванията на учениците;
- отчита важността на оценяването по отношение на мотивацията;
- ангажирано е с целите на обучение и да е резултат от взаимното разбиране на критериите за оценяване;

- учениците получават конструктивно ръководство за подобряване своя процес на учене;

- развива способностите на учениците за самооценяване, така че те да станат рефлексивни и самоуправляващи се личности;

- оценява ученика в целия спектър на неговата личност.

Сумиращото оценяване показва какви са постижения на учениците към даден момент. То се провежда от време на време с помощта на изпити, тестове, имащи отношение към стандартите и образователните цели на училището и се извършва от учителя като получаваната информация става достояние на всички образователни актьори.

Отново в светлината на парадигмата на гражданското образование сумиращото оценяване има своите отлики. То често има групов характер и като оценяване постиженията на групата и като провеждане на оценяването в контекста на групата и оценяването на индивидуалните постижения на фона на груповата дейност и чрез получаване на обратна връзка от останалите участници. При гражданското образование по-подходящо от стандартните тестови и изпитни методи на оценяване е осъществяването на проекти, където преживяванията и действията водят до трупане на социален опит. Качеството и рефлексията над преживяванията са един от ключовите обекти на оценяването в гражданското образование. Често пъти тестовата оценка дори противоречи на приетите в групата норми на действия и взаимодействие. Въвеждането на сумиращото оценяване до голяма степен модифицира груповата работа, променя параметрите ѝ, както и нагласите и отношенията между участниците и в този смисъл то има доста противоречив характер именно в гражданското образование.

Оценяване на нагласи в гражданското образование

Трудностите при оценяването на нагласите са големи.

Нагласите, ценностите, отношенията на младия човек към социалната действителност и социалните актьори не могат да се оценяват непосредствено.

Трудностите са по отношение измерването на нагласите, по отношение на сравнимостта им. Освен това нагласите са динамични – особено в тази възраст се променят и се влияят. Някои от нагласите се оценяват по-лесно – например, отношението към работата, други по трудно – отношението към страната.

Диагнозата на нагласите ни дава възможност да прогнозираме нашите бъдещи действия като водещи, да развиваме програма, характерна само за дадената група. Изследването на нагласите в началото и в края на работата по гражданско образование, при всички условности, дава представа за ефектите от обучението. Въпреки всичко ние не може да сме сигурни, че само нашето обучение е изиграло такова влияние, защото ученикът може да е бил повлиян от друга среда, от други събития, от участието си по други предмети.

Трудностите, свързани с прякото оценяване на нагласите, само ни задължават да създаваме най-благоприятни условия, в които тези нагласи ще се развиват.

- важно е съвместно да търсим **моралните измерения на всяка дейност**, за да могат учениците да оценяват действията си и действията на другите хора, както и

обществените процеси в морални категории – така те ще се сензитивират към собствените си нагласи и към нагласите на другите;

- да използваме **проектния принцип**, който дава възможности за включеност, за сътрудничество, за изследване на собствените нагласи и нагласите на другите;

- да въвеждаме и да съгласуваме с учениците **ясни критерии за оценяване**, което ще им даде възможност да поемат отговорност за собствената си работа и резултати;

- да **отбелязваме всеки напредък и положените усилия** на учениците, да надграждаме върху силните им страни, които дейности стимулират тяхното личностно развитие;

- за да развиваме и оценяваме нагласите, е важно да **създадем среда, в която учениците могат да изразяват свободно своите възгледи**, да споделят или защитават и прилагат на практика ценностите си – най-естествената за това среда е ученическото самоуправление;

- при оценката на нагласите е от изключително значение да бъде включена **самооценката на ученика**. Важно е да стимулираме учениците към самооценяване, в резултат на което познават по-добре себе си, собствените си възможности и областите, изискващи развитие/ чувството за ценност, основано на реално разбиране на собствената ли

- оценяването е цялостна дейност, а не изолиран краен процес; процес на взаимодействие, на сътрудничество, на диалог и затова е важно **да бъде вградено оценяването във всяка дейност**, т.е. да е налице процес на даване на постоянна обратна връзка;

- **личният пример на водещия** в областта на нагласите е от изключително значение за тяхното формиране – затова при всеки момент от обучението в гражданство има необходимост от модели за утвърждаване и развитие на нагласи - родители, общественици, учители, други ученици.

Проблем за водещия са **будещите противоречия нагласи** – ако ученик поставя под въпрос демокрацията, ще получи ли по-ниска оценка? Основание ли е за слаба оценка, защитата на комунизма и фашизма, дори когато тя е проведена блестящо?

В това отношение е важно да се осъществят няколко дейности.

На първо място следва да се договорим, че известни поведения са недопустими в групата по гражданство – отказът да се сътрудничи, агресивността, неуважението.

Съществуването на тоталитарни нагласи може да идва от семейството, от приятелски кръгове, от личната потребност за идентифициране със забраненото, от опита младият човек да се покаже знаещ и интересен за останалите, от несъобразен с потребностите на другите стремеж за самоутвърждаване.

Моделът на работа в групата по гражданство дава основание за постепенно отхвърляне на тези нагласи. Важно е да ги легитимираме / да признаем а съществуването им/ и да ги изследваме в групата. Още по-важно е, че в групата ние постоянно възпроизвеждаме друга действителност, основана на демократични отношения и принципи и това е основното противодействие на подобни нагласи.

Елементи на училищна система за оценяване

В нашата образователна система централен факт е съществуващата нова рамка на държавните образователни изисквания – противоречиви, оспорвани, но така или иначе част от образователната политика. От друга страна съществува традиционната система за оценяване, която практически няма диференцираща и мотивираща сила и в много малка степен отговаря на изискванията на утвърдените нормативно стандарти. Голямата задача за образованието стои в привеждането на системата на държавни образователни изисквания в съответствие със системата на оценяване или изграждане на рамка на системата за оценяване, осигуряваща отчитането на стандартите.

Този въпрос стои и в индивидуален и в групов план. Учителите, занимаващи се в областта на гражданското образование са в най-трудно положение, доколкото не разполагат като останалите колеги с натрупан опит в оценяването, а имат на разположение само най-обща стандарти, които трудно могат да ги ориентират как да се справят със сложното преплитане на знания, нагласи и умения в груповата работа.

Доколкото не е ясно кога ще бъде изградена система за оценяване е важно **всеки учител да започне да гради своя собствена система**, съответстваща на образователните стандарти и помагаща му да се справя със спецификата на груповата работа.

За построяването на подобна система трябва да бъдат зададени няколко въпроса от всеки водещ.

1. Какво искам учениците да знаят и да могат да правят – т.е. какви са съществуващите стандарти, очакваните резултати от обучението?

2. Какви поведения, характеристики или изпълнение трябва да покажат учениците, свързани с тези стандарти – или какви са показателите за постигане на стандартите?

3. На какво трябва да уча участниците в групата по гражданство или какви възможности за социално значими преживявания да създам, за да достигнат тези резултати?

4. Каква е информацията, която трябва да събера, за да докажа, че учениците са се развили по отношение на тези желани резултати?

5. Как учениците ми ще знаят разликата между различните равнища на качество/изпълнение – доколко ще им съобщя, съгласувам и договоря с тях критериите за изпълнение, които са в основата на оценяването.

Погледнато по малко по-различен начин при всяка предложена дейност в групата по гражданство трябва да бъдат задавани въпроси като:

* доколко дейността е автентична, как се свързва с гражданските дейности в реалния свят, може ли да бъде променена, за да стане по-автентична;

* отнася ли се дейността към важни свързани с гражданството учебни резултати;

* води ли дейността до предубеждения към дадена група. Съществуват ли пречки някои ученици да не покажат какво знаят и могат;

* дейността съдържа ли елементи, които не са важни за оценяването знание или умение;

* реалистична ли е дейността;

* дейността лесно ли се разбира от учениците. Може ли да се използва в групата без допълнителни обяснения.

Същевременно следва да се придържаме към **принципите на изграждане на добра система за оценяване:**

- да бъде ясна, прецизна и еднозначна;
- да бъде обективна;
- да е изградена на ясни за всички критерии;
- да е достъпна за учениците и родителите;
- да е отворена по отношение нетипични ситуации каквито най-често възникват в групата по гражданско образование;
- да е индивидуализирана и да мотивира ученика;
- да не е рестриктивна, ограничаваща, да стеснява свободата ни на работа по гражданско образование или да не поставя елемента на оценяването над елемента на ученето;
- да се основава и на трите компонента: знания, умения, нагласи.

Тъй като съществуващата система на оценяване отговаря в много малка степен на тези критерии , то учителят или водещият в областта на гражданското образование, изправени пред избора да поставят нереални стандартни оценки или да оценяват формално, избират втория път. С утвърждаването на гражданското образование като предмет тази практика не може да продължи и изграждането на система за оценяване се превръща в един от приоритет.

За да разработя система за оценяване като водещ, следва да извърша няколко дейности:

- да изследвам държавните образователни изисквания по гражданско образование;
- да изследвам образователните цели на моето училище , ако са формулирани конкретни такива;
- да определя ключовите стандарти, които покрива моята програма по гражданско образование;
- да предложи модели за оценяване на тези стандарти;
- да предложи начини за оценяване на работата по отделни задачи и на използвани интерактивни методи;
- да изградя цялостна система за оценяване, която да обхваща общите принципи на оценяване, основните елементи на оценяването, конкретните изисквания за дадени дейности/ интерактивни методи/;
- да обсъдя тази система с колеги и да уеднаквим разбиранията си и критериите за оценяване;
- да я обясня и да постигна споразумение за прилагането ѝ с родители и с ученици.

Държавните образователни изисквания са прекалено общи и ни дават голяма свобода във възможността да планираме и програмата си и да подготвим системата за оценяване.

Пътят, който може да изберем, е след като определим програмата си, да видим кои от основните стандарти по гражданско образование за дадената училищна

степен могат да бъдат постигнати чрез нея. Добре е тези стандарти да бъдат записани в училищната програма като по този начин ще ѝ придадем граждански характер и ще “узаконим” и дадем гласност на нашите идеи за гражданско образование.

Например полско основно училище формулира по следния начин стандартите по гражданско образование:

Стремим се завършващите нашето училище в областта на гражданското образование да могат да:

1. В областта на знанието – свободно да ползват различни източници на знание, да бъдат подготвени за постоянно самообразование, да се справят с проблемни ситуации като търсят различни пътища за тяхното решаване и оценка на ефективността на избраните методи

2. В областта на общуването – да общуват на роден език и на избран чужд език и да си служат с информационна технология

3. В областта на действия в група – лесно да установяват контакти, държат се с такт и добронамереност, да представят своите възгледи и да изслушват мненията на другите, да се справят с конфликтни ситуации като страна и като посредник, да приемат разликите между хората, да бъдат толерантни спрямо различията;

4. В областта на жизнена реализация – да имат определени интереси, да търсят нови области за своята активност, да могат да отговарят на предизвикателствата, да си поставят все нови цели и да ги осъществяват.

5. В областта на обществения живот – да бъдат отговорни и да си дават сметка за последствията от своите действия, да могат да предприемат решения полезни за себе си и ненарушаващи интересите на другите, да могат да признават грешките си, да се идентифицират с общността, в която живеят

След като сме се изследвали основните стандарти, които ще покрие нашата програма по гражданско образование, следва да ги операционализираме така че постиженията на учениците да могат да бъдат оценявани.

Как да постъпваме при **изработването на таблица с критерии за оценяване?**

Първа стъпка: решаваме какъв е стандартът, който ще бъде оценяван и идентифицираме кои са критериите, които го изразяват и които ще искаме да оценим / максимум 2-4 елемента/ като е важно те да не се покриват.

Втора стъпка: – Определяме елементите на всеки критерий, които ще оценяваме – всеки елемент се изразява с конкретни поведения или ефекти от работата на участника. Също е важно да се ограничим до две три характеристики, с които да описваме даден елемент.

Трета стъпка – определяне на какво означава “отличен” за първия елемент на първия критерий и след това на мн. добър, добър среден слаб, а след това и за останалите критерии. За да не се интерпретират неясно, следва да използваме точен език – по-добре да се напише допуска три грешки, вместо – “допуска грешки”. Най-добре е да се започне от отличен и от слаб, а много добър, добър и задоволителен ще се вмести между тях. Тези описания не трябва да бъдат сложни-дългите записи изискват много време и за изготвяне и за ползване.

Оценките зависят от степента, до която са изпълнени критериите, означени в таблицата.

Трябва да се установи съответната тежест за всички категории , за да може знакът в таблицата да бъде изразен с оценка. Най-голяма тежест трябва да се даде на тези критерии, които са най-важни.

Добре е , ако имаме възможност да упражним тази таблица с учениците – ако нямаме възможност да направим това на специални занимания, ще се опитваме да го правим по време на работата - ученици също да могат да използват таблицата за самооценка или да оценят заедно даден индивидуален или групов продукт. Този процес помага да се изработят общи стандарти и очаквания.

Примери:

Местно самоуправление

Стандарт: да се характеризират компетенциите на местната власт

Критерии:

1. разбира и описва разделението на властите
 - 1.1. описва характеристиките на кмета, на общинския съветник
 - 1.2. описва характеристиките на общинския съвет
 - 1.3. описва характеристиките на общината
2. обяснява функционирането на местните власти с принципите на демокрацията
 - 2.1. обосновава разделението на властите
 - 2.2. обосновава ролята на гражданите в местното самоуправление
3. организира в една цялост
 - 3.1. работата на ученика има ясна структура- тези, описание на механизмите, заключение
 - 3.2. в работата има достатъчно конкретни примери от действията на местната власт в даденото селище
 - 3.3. в работата се привежда примери от законите
4. Начин на изразяване
 - 4.1. Ясно изразява своите мисли
 - 4.2. Граматически правилно изразява своите мисли

Отлична оценка

Участникът:

Познава Конституционните норми и закона за местно самоуправление.

Обяснява взаимната зависимост и взаимодействието на местните власти.

Познава функциите на отделните власти.

Привежда примери за гражданско участие в местното самоуправление

Удовлетворителна оценка:

В състояние е да посочи трите власти и да опише поне една тяхна функция

Посочва поне един пример на проект, осъществен от местните власти.

Изложението/писмената работа/ на ученика не е логически издържано.

Стандарт: описва и обяснява ролята и структурата на местното самоуправление в демократичната държава

Критерии:

1. Обяснява принципите на местно самоуправление в демократичното общество
2. Описва и обяснява ролята на различните структури за местно самоуправление
3. Описва дейности на местности самоуправление с ключова важност за развитие на общността

Отлична оценка:

- изброява основните принципи на местното самоуправление
- анализира изчерпателно и в съответствие с нормативните документи на функциите и отговорностите на основните органи на местно самоуправление – общински съвет, кмет, общински служби
- излага и оценява три местни проекти имащи значение за развитие на местната общност
- определя основните отговорности и права на гражданина в местната общност

Удовлетворителна оценка:

- посочва поне два принципа на местно самоуправление;
- изброява поне по две отговорности на кмета, на общинския съвет;
- посочва поне един местен проект, който понастоящем се осъществява в общината.

Възможни задачи за оценяване

1. Тест за проверка на знанията.
2. Предлагане на местен конфликт или проблем и неговото решаване като се изхожда от закона за местно самоуправление – групов работен проект.
3. Предлагане на задача за разпределение на средства за общински дейности и поставяне на учениците в ситуация на избор – групов работен проект.
4. Разработване бюджет на общината.
5. Писане есе на тема “Проблемите на моята община”

Гражданите , властта и държавата

Стандарт: Осъзнава смисъла и значението на разделението на властите и взаимодействието между тях

Критерии:

1. Извежда принципа на разделение на властите от принципите на демокрацията и обосновава принципа на разделението на властите съгласно Конституцията на България
2. Описва и обяснява основните компетенции на трите власти у нас
3. Анализира опасности от липсата на разделение на властите в обществото

Отлична оценка

Участникът

Обосновава принципа за разделението на властите;

Изброява основните компетенции на трите власти у нас като се позовава на конституционните текстове;

Обосновава опасностите от липсата на разделение на власти за обществото и я илюстрира с примери от най-новата ни история;

Дава примери на институции, принадлежащи към различните видове власт.

Задоволителна оценка

Участникът

Може да изброи трите вида власти;

Дава пример за опасности от съсредоточаването на властта в едни ръце;

Определя по една главна задача за дадена власт;

Възможни начини на оценяване

1. Тест за проверка на знанията, основан на конституцията на България.
2. Анализ на текст от вестниците за проблеми между взаимодействието между съдебна и изпълнителна власт.

3.Провеждане на дебат “При наличието на сериозни проблеми в държавата е добре властта да е съсредоточена в едни ръце!”

4.Осъществяване на сравнителен проект – “Нарушаване разделението на властите в условията на социализма”.

Граждани, права и отговорности

Стандарт: Да характеризира най-важните права и свободи така както са записани в конституцията на България

Критерии:

Познава основните категории права на човека

Обвързва идеята за правата на човека с идеята за отговорностите и задълженията

Анализира случаи на нарушаване на права на човека в училище

Отлична оценка:

Изброява и обяснява основните права и свободи в Конституцията

Дава примери за спазване и нарушаване на правата и свободите на гражданите в местната общност, в държавата, в училище и ги анализира на основата на конституционни текстове

Познава основните текстове засягащи правата и свободите в Конвенцията за правата на детето

Задоволителна оценка

Може да изброи поне пет основни права и свободи от конституцията

Познава Конституцията на страната

Обосновава защо никоя власт не може да лиши човек от неговите естествени права

Възможни начини за оценяване

1. Тест, основан на Конституцията

2. Анализ на материали от пресата, свързани с нарушаване правата на човека

3. Използване на рисунки, илюстриращи различните права на човека

4. Разработване на проект за създаване на комисия за наблюдаване правата на човека в училище.

5.Създаване на проект “ Правата на човека и малцинствата в България”.

6.Подготвяне на изложба за нарушаване правата на човека в селището – със снимки с мобилни апарати

Както се вижда работата по таблицата дава възможност не само да изработим система за оценяване на даден стандарт, но и далеч по-добре да навлезнем в смисъла на образователните изисквания, да се опитаме да ги диференцираме и в съответствие с това по-добре да се подготвим по темите.

Друга възможност е да **подготвим примерен модел за оценяване на конкретна дейност**. При това ние също следва сходен алгоритъм както този при оценяването на стандартите

1.Кратко описваме задачата

Например: Учениците да създадат постер за градоначалниците в нашето селище
Постерите ще разкажат за политическата история на селището, ще опишат политическите борби, ще бъдат оценка за функционирането на демократините механизми и ще оценят участието на гражданите, както и действията на политическата власт.

2. След това определяме *съдържанието, което учениците ще използват при изпълнението на задачата*. В нашия случай това са - резултати от изборите, анализи на резултати, спомени на очевидци, предизборни програми

3. На трето място описваме *какви интелектуални умения ще проявят учениците при изпълнението на задачата* - изграждане на позиция, сравняване на политически програми, оценяване на политически действия, разделение на задачите и работа в екип

4. *Описваме в подробности как участниците ще използват знание и умения* това ще бъде постер или серия от постери, организиран около четирите кметски избори – съдържащ анализи и оценки, както и илюстриращ събитията.

5. Чак тогава описваме *точните предписания за работа* и как те ще бъдат оценявани

С други думи всяко изпълнение на дадена задача е определено с няколко измерения / виж таблицата за оценка на плакат/, за всяко измерение има скала, означаваща равнищата на изпълнение, а накрая описваме какво представлява всяко равнище на изпълнение.

Таблица за оценка на плакат/постер/

Оценка	послание	идея	изпълнение
6	ясен, разбираем, еднозначен, добре подбрани символи	оригинална, смешна	премислена композиция прави впечатление интересно използвана техника, изисква много усилия
5	ясен	интересен, будещ размисли	добре е композиран буквите и рисунките са старателно направени
4	нееднозначен будещ съмнения	традиционен със стереотипи схематичен	старателно изпълнение
3	труден за разбиране	липса на идея	не прави добро впечатление небрежно изпълнение

Използване на различни начини на оценяване в занятията по гражданско образование/ при разработването на таблиците са използвани идеи на водещи от центъра за гражданско образование във Варшава, Полша/

Тестове: С помощта на тестове оценяваме степента на овладяване на знания, а в много по-малка степен те помагат за изследване на умения за решаване на проблеми, за анализ на действителността. Тестовите въвеждат крайно формализирана атмосфера, която е в противовес на груповата работа и нейните правила и освен това попълването им е с определено индивидуален характер.

От друга страна, в условията на липса на достатъчно време за провеждане на занятията по гражданско образование тестовете дават възможност бързо да проверяваме знанията на участниците.

Ето защо трябва да използваме тестовете крайно внимателно, да се договаряме с учениците, че ще измерваме само техните знания и за мястото, което те ще заемат в процеса на оценяването им.

Допълване на изречения:

Може да даваме на учениците да допълват незавършени изречения; да свързват понятия с техните определения, самостоятелно да изготвят определения/ със или без речник/, да свързват изрази на основата на даден принцип – сходство или противоположност, по степен на общност. Допълването на изречения е също метод, който позволява проверка на степента на усвояване на знания, но и също на интериоризирането на тези знания, на критическото им преработване.

Развиване на позиция

Избираме събитие от историята или предлагаме дадена ситуация и караме участниците да се опитат да представят аргументите на участник.

На местни избори на последен митинг двамата кандидати /на партията на младите хора и на партията на пенсионерите трябва да изложат позициите си/ или среща на Александър Стамболийски и Фердинанд в навечерието на първата световна война или среща на Георги Димитров и Никола Петков през 1946г., на Садам Хюсеин и Джордж Буш преди или след войната в Ирак.

Критерии за оценка:

* Обосноваване на позицията- използване на аргументи от закона за местно самоуправление и основани на анализа на действителността;

* Цялостно изграждане на позицията – структура,

* Убедително изразяване на позицията – комуникативни умения

Разработване на графики, таблици, графи:

Участниците в групата по гражданство могат да разработват тези таблици въз основа на предоставени от нас материали или сами следва да ги изготвят в процеса на събиране на информация за даден проблем.

В началото може и да им представим начина по който се анализират тези таблици и да набегнем на основите критерии за успешен анализ – правилно интерпретиране на графичната информация, пълно интерпретиране на информацията, обвързване на графичната информация с други знания по темата.

Решаване на проблеми:

При оценяването на решаването на проблем изхождаме от модела на решаване , необходимите стъпки и успешното изпълнение на всяка от тези стъпки- идентифициране и определения на проблема, анализ, разработване на алтернативни решения, разработване на система от критерии за оценка на решенията, взимане на решение, разработване на план за действие.

В гражданското образование проблемите се решават в рамките на цялата група и затова следва да бъдем подготвени за даване на групова оценка. След като сме съвместно изучили модела за решаване на проблеми наблягаме на това как ще бъде оценявана всяка стъпка от решаването на проблема.

Критерии:

* *Формулиране на проблема*

отличен изразява ясно проблема, посочва своето отношение към проблема, отчита мнението на другите
удовлетворителен формулира съвсем общо и неясно проблема, не се включва в груповата дискусия, не е в състояние да отговори на въпроса на водещия или останалите участници

* *Търсене причини на проблема*

отличен изброява и анализира причини за възникване на проблема, използва данни, обосноваващи причините,
удовлетворителен в състояние е да посочи поне една причина за възникване на проблема като не използва точни данни

* *Предлагане на алтернативни решения*

отличен предлага поне три решения на проблема, обединява различни предложения,
удовлетворителен предлага поне едно решение на проблема, не проявява инициатива и ангажираност в процеса на формулиране на решения

* *Разработване на критерии за решаване на проблема*

отличен предлага и обосновава три-четири критерия, с които да се оценят предложенията за решение на проблема
удовлетворителен обосновава твърде общо поне един критерий за оценка на предложенията за решения

* *Взимане на решение за избор на алтернатива*

отличен изследва всяко решение с приетите критерии и аргументирано сравнява решенията
удовлетворителен с помощта на водещия или на участници изследва поне едно решение с приетите критерии

* *Разработване на план за решаване на проблема*

отличен разработва детайлен план, който отчита срокове, изпълнители, обстоятелства
удовлетворителен предлага събития, необходими за осъществяването на решението без да ги обвързва със срокове, изпълнители

Писмена работа

Подготвянето и обсъждането на писмени работи не е водеща сред дейностите на групата по гражданство, но в условията на недостатъчно време за провеждане на занятията и на същевременно висока степен на мотивация на участниците те може да се използват както за предварителна запознаване и навлизане в същността на проблем, така и за обобщаване на резултатите от работата по дадена тема и за изработване и обосноваване на лично мнение на участника.

Като *критерии* при оценка на писмени работи може да бъдат използвани:

- * увод, който въвежда в темата и очертава главния проблем;
- * ясно определение на тезата на работата;
- * ясен определение на заеманото становище от автора;
- * гладък преход между различните части на работата;
- * събиране аргументи свидетелстващи за представената теза и тяхното обвързване;
- * отнасяне на темата на работата към действителни събития и към други текстове/литература/;

- * обосновано използване на цитати;
- * ясно и кратко излагане на аргументите в края/решаване дали дадената теза и вярна или не/;
- * стилистична, графическа и граматическа правилност;
- * култура на езика и форма на писмената работа.

Ролеви игри, симулационни игри

Трябва да се замисляме кои игри да оценяваме/ те са твърде много/ или да решим по време на всяка игра да си водим кратки записки за един или друг участник.

Като водещи за нас представлява проблем дали да информираме или не участниците, че ще бъдат оценявани. Ако ги информираме, може да бъде загубена непосредствеността на изпълнението, а ако не ги информираме може да има проблеми с принципа, че се договаряме за всяко нещо в дейността на групата.

Критерии, които могат да подлежат на оценка са:

- * Съдържателна подготовка за дадената игра
 - запознаване с информацията, засягащи ситуацията;
 - умело използване на придобитите знания и евентуално позоваване на факти по време на изпълнението.
- * Убедително влизане в ролята
 - използване на стил на изказване и на аргументи, с които би си служил в реалността изиграният герой;
 - приспособяване към процедурите и изискванията на дадената ситуация/ например, правилно използване регламента на съда или на изискванията на училищния правилник/
- * Степен на ангажиране на участника и ефективност
 - сътрудничество с останалите участници;
 - дали внимателно следи протичането на играта и използва възможностите, които му дава ролята.

Таблица

Оценяване на участие в ролеви игри

Оценка	Ангажираност	Яснота на изпълнението	Изобретателност
6	участникът е ангажиран в изпълняваната роля, много добре сътрудничи с останалите	зрителят разбира смисъла на изпълнението	самостоятелно и по интересен начин подготвя изпълнението така, че да отговаря на съдържанието
5	ангажира се в ролята с минимална помощ от страна на водещия и другите участници	може да предаде смисъла на изпълняваната роля	използва указанията и други предложения и на тях основава ролята
4	старае се добре да изиграе ролята, но се нуждае от постоянна помощ и указания	старае се да предаде смисъла на ролята, но не винаги му се отдава	добре изпълнява чуждите идеи, твърде рядко има свои предложения
3.	чака да му предложат	трудно е да бъде разбрано	не проявява инициатива

каквато и да е роля
не се ангажира

какво изразява с ролята си

чака на предложения от
страна на останалите
участници, но и не ги
л използва достатъчно

Таблица

Критерии за оценка на ролево проиграване

Начин на изиграване на ролята

- в съответствие с инструкцията
- естествен
- интересен, привличащ вниманието
- овладян
- гъвкав, приспособяващ се към промените в ситуацията
- сътруднически
- даващ възможност да бъдат разбрани мотивите за поведение
- ангажиран, сериозен
- поддържа зрителите контакт с останалите участници

Език

- разбран и комуникативен
- жив, цветист, подбуждащ въображението
- поддържащ напрежение и привличащ внимание
- без граматически грешки
- със съответна интонация

Използвани знания

- информация съдържащи се в репликите в съответствие със ситуацията
- използване на убедителни, достоверни аргументи
- позоваване се на материали, факти
- логични и конкретни заключения
- познаване на контекста
- плавност при прехода от една мисъл към друга мисъл

Оценяване

За всеки от посочените критерии се получава по една точка.

Над 16 точки - отличен

12-16 мн.добър

8-11 добър

4-7 удовлетворителен

Анкета

Провеждането на анкета най-често се осъществява от група участници, но може да бъде и индивидуална задача. Самата дейност изисква най-разнообразни умения и затова следва да бъде използвана като действителен показател за социалното развитие на участника.

Доколкото ние не сме в състояние да изследваме процеса на самото провеждане на анкетата, се съсредоточаваме върху оценка на някои формални *критерии* като брой на участници представителност на анкетираните, но и на разбирането на

принципите на провеждане на анкета, на поведение на участника, както на обработката и представянето на резултатите. По същия начин бихме могли да оценим и провеждането на анкета от групи участници, което е най-честата практика в гражданското образование.

Таблица

Оценяване на провеждането на анкета:

Оценка	Подбор	брой	подготвена документация	сумиране и интерпретация	познаване принципите на поведение и действие на анкетъора
6	представителна	>19	естетическа, разпределена, разработена до подробности	табели, разрези изчисления, направени заключения, коментар	култура на общуване, мотивиране за участие в анкетата, създаване на благоприятна атмосфера, ангажираност, грижа за външен вид
5	различни групи	14-18	разбираема, добър вид, относително подробна	точни изчисления, таблици, разрези	добре установява контакт, добър външен вид, поощряване участниците да отговорят
4	пропуснати групи	9-13	липса на детайли, добър външен вид,	точни изчисления направена таблица	липса на умения за установяване на контакт, познаване на учтиви изрази за обръщение, грижа за външен вид
3.	само една две групи	4-8	много обща неprecизно подготвена	грешки при изчисленията липса на логика при съставяне на таблица	равнодушие, апатия, нежелание за добро представяне, задаване на въпроси, излизачи извън разглеждания проблем
2.	непроведена анкета				

Таблица за оценка на интервю

6 много добри репортерски умения, богат речник, оригинални въпроси, използване на хумор, добра съдържателна подготовка, сполучливи въпроси, ангажираност, ентузиазизиран подход към интервюто, оригинална форма на интервюто

5 добри репортерски умения, яснота на задаваните въпроси, богат речник, отговорност, ангажираност, интересно представяне на темата

4 добра подготовка по темата, адекватен речник, ясни въпроси, старание

3 слаба подготовка по темата, липса на интерес, како и хаотично интервю, неясни въпроси, беден речник, липса на логична връзка между задаваните въпроси.

Индивидуален или групов проект

При оценяване на индивидуален или групов проект е най-добре да следваме последователността на стъпките на осъществяване на проекта, както и да оценим качеството на работа в групата и на груповите взаимодействия.

Формулиране на темата

- точно формулиране на темата
- ясно определение на целите на проекта

Събиране и обработка на материали

- подбор на информация
- критична оценка на събраната информация
- преработване на информацията- даване на нова форма

Представяне

- използване на времето за представяне
- интерес на останалите ученици
- начин на представяне

Работа в групата

- взаимно предоставяне на информация
- взимане на решения
- изслушване
- решаване на конфликти
- ангажираност на другите в работата
- самооценка на успехите в работата

Въпросник за оценяване на групов проект

1. Как оценяваш подбора на информация?
2. Самостоятелно ли преработихте събраната информация?
3. Спазваше ли групата предварителния график?
4. Всички в групата ли изпълняваха възложените им задачи?
5. Кой от групата вложи най-много усилия при осъществяването на проекта?
6. Как оценяваш резултата от вашата работа?
7. Какво би могло да бъде направено по-добре и по какъв начин?
8. Какви впечатления ти направи груповото представяне на проекта?
9. Как оценяваш начина на поведение на групата при осъществяването на проекта?

Оценка на участието в група:

Оценката на групата се основава на два *критерия*:

- ефективност на груповите действия при изпълнение на задачата- ясни цели, стремеж за осъществяване на целите, взимане на общи решения;
- равнище на конструктивна активност на участниците - взаимно изслушване, оказване на подкрепа, уважаване на различните гледни точки, ангажираност в работата.

Разделение на труда:

Отличен – всеки изпълнява определен обем работа. Всеки може да бъде лидер;

Слаб- няколко участници работят, а другите не правят нищо.

Взимане на решения:

Отличен - всеки има право да участва във вземането на решения. Решенията са ефективни. На всички харесва начинът на изработване на решенията

Слаб - липсва ясен процес на вземане на решения. Много решения въобще не се взимат, което може да спре груповата работа.

Приемане на различни гледни точки:

Отличен - участниците се изслушват внимателно. Различните гледни токи се представят в открита дискусия. Различните възгледи са разглеждани по рационален начин.

Слаб- никой не изслушва и изразяването на различни мнения е невъзможно.

Уважение към другите:

Отличен - участниците се уважават, дори когато изразяват различни мнения.

Слаб - участниците не се уважават, така че сътрудничеството в групата е невъзможно.

Качество на общите дейности:

Отличен – качеството на обсъжданията и споделянията в групата е високо.

Всички разбират целите и виждат смисъла на действията си

Слаб- повечето участници не знаят какво и защо се обсъжда в групата.

Таблица да оценка на участие в групата

- с желание сътрудничи с другите участници	2
- отговорен е за резултатите от груповата работа	2
- ангажира се до край с работата	1
- отговорно изпълнява задачите си	2
- мотивира другите да работят	1
- отнася се възпитано към другите	1
- има интересни идеи	1
- уважава мнението на другите	1
- умее да изслушва другите	2
- не помага на другите в работата	-1
- пречи на другите	-2
- не сътрудничи с останалите участници	-2
- не изпълнява съвестно възложените му задачи	-1
- налага на другите своите виждания	-1
- обижда другите, присмива им се	-2
- не приема критика	-1

Оценка

За всеки отговор участникът получава посочения брой точки.

Над 10 отличен

8-10 мн.добър

6-8 добър

4-6 удовлетворителен

Индивидуална реч / представяне, изложение/

Специално подготвената индивидуална реч или представяне на участник в групата по гражданско образование е възможност да оценим комплексно комуникативните му умения, както и уменията за критическо мислене. Когато възлагаме подобна задача, следва да сме запознали участниците с принципите на доброто представяне, а това може да стане и чрез обсъждане на критериите, от таблицата, както и чрез даване на пример от наша страна.

Таблица

Оценяване на индивидуална реч / представяне/

Тема

- добре подбрана, интересна за аудиторията
- добро въвеждане и привличане вниманието на слушателите
- добро открояване на главните въпроси
- нови информации и оценка на известни факти

Форма

- кратки и прости изречения
- ясна цялост
- хронологически подредени мисли

Аргументация

- ясна, добре представена, развита
- достоверни проверени аргументи
- интересен систематизиран материал
- логични и конкретни заключения
- плавност в преминаването от една към друга мисъл

Начин на представяне/език

- разбираем/комуникативен
- жив, цветист, подбуждащ въображението
- поддържащ напрежение и привличащ внимание
- правилен, без граматически грешки
- правилно посторени изречения, елегантност на израза
- сигурен глас, изразителен
- зрителен контакт със слушателите
- обръщане внимание на реакциите на публиката
- пестелива мимика и жестове, свободна, но и изразяваща уважение към публиката нагласа
- правене на паузи за постигане на ефект
- добра дикция, интонация
- премерено темпо на говорене
- умение да се преминава плавно от една към друга тема

Оценяване

За всеки от посочените критерии се получава по една точка

Над 20 отличен

15-20 мн.добър

10-15 добър

5-10 удовлетворителен

Дискусии и дебати

Провеждането на дискусии дебати дава една от най-добрите възможности за оценяване – в тях се включват почти всички участници на групата, процесите на подготовка и провеждане обикновено предполагат много интензивни взаимодействия и в тях участниците показват и знанията си, и уменията си за общуване и критическо мислене, и нагласите и ценностите си. В групов план провеждането на дискусия дава най-добра възможност за оценяване степента на

групово развитие, помага ни да изследваме взаимодействията, ролевата структура, степента на усвояване на демократичните норми.

Оценяването на дебат или на дискусия изисква от нас доста усилия при подбора на материали за оценяване, а самият процес на оценяване е сложен за осъществяване, тъй като едновременно ние сме ангажирани и с организирането на дискусии и с тяхното провеждане.

Таблица:

Критерии за оценката на дискусия:

Знания и начин на използването им

- формулиране и защита на собственото становище 10 точки
- позоваване се на понятия и факти, свързани с темата на дискусията

Критичен анализ на аргументи

- разбиране становищата и аргументите на другите участници както и умение за реферирането им 10 точки
- умение за приспособяване към чужди аргументи използването им за подсилване на собственото становище или за съдържателна критика

Култура на дискусията

- аргументи за същността , а не за личността 10 точки
- спазване правилата на дискусия
- непрекъсване уважение към опонента, въвличане на другите в дискусията
- стил на изказване- пореден, ясен, правилен от езикова гледна точка

Оценяване на обсъждане в групата

Критерии: познания по темата, активност, яснота на изказвания, култура на изказване, ефективност на взаимодействия, спазване на правилата на обсъждане, аргументиране.

6 - често взима думата, използва добри аргументи, не прекъсва дискусията знанията му са извън адължителите материали;

5 - рядко прекъсва другите, използва солидни аргументи, изказванията му са ясни;

4 - рядко прекъсва другите, аргументите му са по-неиздържани,относително ясни отговори;

3 - отклонява се от темата, прекъсва другите, не може да се обоснове, не винаги ясно формулира отговорите си.

Таблица

Обща оценка на поведението на участника в групата

Критерии:

1. Участие в груповите обсъждания.

2. Отговори на въпроси на водещия.
3. Участие в групови задачи.
4. Инициативност /собствени предложения, задаване на въпроси/.
5. Реакция на поръченията на водещия.
6. Дисциплина.

Какви поведения на учениците отговарят на съответните критерии и как трябва да ги оценяваме?

Много добре	Добре	Лошо
1. Взима участие по темата Изслушва другите, взима Предвид отговорите им Стимулира другите задава им въпроси Неговите отговори оживяват обсъжданията	От време на време взима участие. Знае принципите на обсъжданията , но не ги прилага постоянно Понякога прекъсва другите С някои мнения поддържа обсъждането	Мълчи, не участва в обсъжданията С участието си затруднява обсъждането, но говори по темата, прекъсва обижда другите
2. Обикновено отговаря с желание Дава правилни и адекватни отговори	Понякога отговаря по желание В повечето случаи отговаря правилно	Не отговаря Отговорите му не са по темата и са неправилни
3. Изпълнява дадената му групова роля Предлага нови насоки за дейност Стимулира другите за работа При възникване на проблем търси алтернативи Добре общува с другите Изслушва различни мнения за решения Работи системно при по-големи проекти	С желание сътрудничи с другите Не пречи на другите Обикновено изпълнява задачите си При възникване на проблем поддържа направените предложения Обикновено разбира мнението на другите и успява да изложи своята гледна точка	Не сътрудничи с другите Пречи им в работата Не изпълнява задачи Не се интересува от търсенето на общи решения Обижда другите Не общува с другите
4. Интересува се от темата Задава въпроси свързани с темата	Понякога задава въпроси Случва се да дава предложения Ако е питан, проявява интерес по темата	Не задава въпроси Пречи на работата по темата Не се интересува от задаването на въпроси или предложения
5. Винаги изпълнява	Обикновено реагира на	Най-често не реагира на

препоръките на водещия по адекватен начин

препоръките на водещия но не винаги по адекватен начин

препоръките на водещия. Ако реагира, то е по начин, който не съвпада с очакванията

6. Поведението му улеснява воденето на занятия
Спазва правилата и следи другите да ги спазват

С поведението си не затруднява провеждането на занятия
Почти винаги спазва правилата

Затруднява провеждането на занятия, не спазва приетите правила

Как да формулираме обща оценка по гражданско образование?

В програмата по “Свят и личност” се посочва: ”...постиженията на учениците се оценяват по следния начин

- 1/3 от оценката отразява информираността на ученика по изучаваните проблеми;
- 1/3 от оценката се отнася за уменията на ученика да проучва, събира и изследва информация и да формулира проблеми, съобразени с различни гледни точки и интерпретации;
- 1/3 от оценката се отнася до компетентността и уменията на ученика да решава проблемите, да се включва в дейности с ясно изразена социална значимост.”

Разбира се, това указание е най-общо и за да имаме успех, ние следва да конкретизираме тези основни елементи на оценяването:

Знание:

- усвоява знания, определени от стандартите;
- разбира основните понятия;
- схваща причинно-следствените връзки между фактите и процесите;
- използва придобитите знания за интерпретиране на актуални събития от обществения живот;
- събира, обобщава, сравнява на новини и правене на собствени изводи.

Как да се оценява:

- писмени работи
- тестове
- устни изказвания/съдържателен принос към обсъжданията, дебати, симулационни игри/

- интерпретация на текстове/преса, документи/
- портфейли/файлове/, проекти, изложби

Дял в общата оценка: 35-45%

Умения

- подготвя и произнася на публична реч /изказване/;
- участва в дискусия;
- изразява на собственото мнение и формулира на аргументи в негова защита/ писмено и устно/;

- изслушва и отчита на мненията на останалите участници;
- търси и използва информация;
- подбира факти и ги подрежда/йерархизира/;
- разграничава фактите от мненията;
- планира действия, разпределя задачи;
- сътрудничи в група;
- решава проблеми;
- урежда елементарни социални дейности.

Как да се оценява:

- дискусии, дебати
- симулационни и ролеви игри
- търсене и анализ на информация на дадена тема
- писане на писма и петиции по отношение на обществени проблеми
- портфейли/файлове/, проекти, изложби
- дейности в полза на училището, на местната общност

Дял в общата оценка: 25-40%

Участие в занятията:

- съвместно подхожда към отговорностите си;
- систематично се готви и участва;
- активно участие в занятията;
- сътрудничи с останалите участници;
- изпълнява поръченията на водещия;
- спазва приетите правила.

Как да се оценява:

- степен на подготовка за занятия
- подготовка на домашни работи
- степен на ангажираност по време на занятия, участие в дискусии, изразяване на собствени възгледи за упражнения, предложения за теми за обсъждане
- начин на общуване и сътрудничество с колеги по време на общите дейности

Дял в общата оценка: 25-35%

Активност извън занятията:

- допълнителни дейности и задачи, изпълнявани извън училище, доброволно участие, участие в конкурси и т.н.

Дял в общата оценка: – 5-15%

Тези елементи на оценката могат да бъдат представени и в табличен вид:

Критерии за оценка на сročна и целогодишна оценка на участника

	Активност	Знания	Умения
6	истински се интересува от това което става в групата. Дава идеи, инициативен е, доброволно приема различни задачи сътрудничи и помага на другите	знанията му надхвърлят определените от програмата. може да прави заключения и да се обосновава като прилага знанията. интересува се от това, което става в България и по света	умело формулира аргументи, може да изясни причини и да предвиди последици, да интерпретира информация, добре организира работата си, приема отговорност, спазва правилата

5 участва активно в работата на групата, не отказва каквото и да е поръчение, спазва правилата, понякога проявява инициатива	добре е овладял необходимите знания, служи си с новите понятия, прави заключения на основата на фактите интересува се от тематиката	формулира становища и ги подкрепя с аргументи, придържа се към правилата, но не винаги поема отговорност, гъвкав е, изпълнява различни роли в групата
4 активен е, рядко дава идеи но с желание реализира идеите на другите. Понякога е инициативен. изпълнява поставените групови задачи не нарушава правилата	овладял е знанията, може да повтори това, което е чул или е прочел, от време на време прави грешки	използва придобитите информации, не винаги обосновава мнението си, добре работи в групата и е изпълнителен
3 рядко проявява активност, работи само при настояване от страна на водещия никога не изразява мнение без да е питан, механично следва правилата	има откъслечни знания, с помощта на водещия и участниците може да даде отговор в правилна посока	изпитва затруднения със самостоятелното формулиране на на отговор, не умее да прави заключения, самостоятелно изпълнява само най-прости задачи.
2 пречи на груповата работа, не се интересува от правилата, не сътрудничи с другите, не проявява интерес към груповите дейности, включва се формално само след напомняне на водещия	не се ориентира в разглежданите проблеми, не се интересува от случващото се на занятието,	не може да формулира ясен отговор на въпрос, не приема груповите правила, дори и с помощта на водещия или групата не може да се справи с поставената задача

Определение на начините за използване на информацията, събирана в процеса на оценяване

Събраната цялостна информация следва да бъде не само подредена и активно използвана, но и да бъде обявена на учениците, родителите, на училищното ръководство и настоятелство.

Процесът на обясняване, на договаряне на начините на оценяване, на съобщаване и обсъждане на оценките цели не само бъдещото по-безпроблемно функциониране на системата. Той е преди всичко процес за образование на останалите образователни актьори. Разглеждането на системата за оценяване е изследване и

обсъждане на стандартите по гражданско образование, т.е ключовите знания, поведения и нагласи и отношения, които са цел на обучението.

Ето защо всеки преподавател по гражданско образование/ водещ на група по гражданство/ следва да си изгради система как да информира учениците, родителите за начина и принципите на оценяване.

Примерни правила:

- да се информира участникът за всяка поставяна оценка и тя да бъде обосновавана /участие в проекти, ролева игра/. Тъй като формалното оценяване противоречи на смисъла на групова работа за препоръчване е това да става или в специално определено от водещия време извън занятията, а също така и в писмен вид;
- периодично веднъж месечно да се информират всички участници – за това какви оценки са получили с кратък коментар върху това, над което трябва да поработят. Отново от водещия на групата зависи дали това ще бъде направено на занятие на групата или ще бъдат проведени срещи с учениците. Груповият характер на дейността изисква групово занятие за резултатите от оценяването, но и същевременно поражда ред основателни възражения срещу превръщането му в част от груповата работа;
- месец преди поставянето на срочна оценка да се информират учениците за очертаващите се оценки и да се определи какво трябва да направят , ако искат да ги подобрят;
- родителите систематично следва да бъдат информирани чрез изпращане на писмена информация, чрез организиране поне веднъж по време на срока на срещи, на които се споделя и обсъжда информацията за участието на ученика в групата по гражданство и за напредъка на цялата група;

Задължително всеки водещ на група трябва да води **личен файл за всеки участник**, в който да бъде отбелязвано развитието на знанията, уменията и нагласите му, всички ключови моменти от това развитие, възникващи проблеми, наблюдения, описателни оценки. В този файл могат да намерят място писмени работи на ученика, тестове, учениково творчество в процеса на работа, свидетелства за самооценката на ученика и за оценката на останалите участници. За да не бъде файлът само набор от документи, са много важни впечатленията и коментарите на водещия. По този начин файлът е нашата възможност не само за оценяване, но и да започнем диалог с него по проблемите на участието и развитието му.

Също важи и за **файла /дневника/ на групата**, в който ние не само събираме нашите впечатления и формални свидетелства за груповото развитие, но и се опитваме да изразим нашето виждане за групово развитие, за проблемите, за нашите възможни действия за справяне.

Тъй като оценяването е нов процес, най-добре е да може да отразим в **специален файл** и всички наши усилия в тази област. По този начин ние не само ще документираме нашия път , но и ще повишим усетливостта си към процеса, ще може да определим постиженията и областите, където срещаме затруднения, ще

може да формулираме въпроси, на които следва да потърсим отговор от колеги, от специалисти.

В този файл ще влизат не само всички наши оценки и коментари, но и наблюденията ни за развитието на дадена група и конкретните проблеми на оценяването ѝ или на оценяването на отделни участници.

Добре е конкретно да описваме проблемни оценявания и нашите действия. В този файл следва да намерят място и нашите постижения – случайте, в които според нас оценяването ни е адекватно и качествено, когато създадените от нас инструменти за оценяване са изиграли своята роля.

В съвременните социални науки създаването и воденето на такъв файл /дневник/ се нарича изследователско действие - т.е. процес на събиране на данни за дадена развиваща се система с цел да се подобри функционирането ѝ и бихме могли да добавим събиране данни за самия изследовател и ръководител на системата с цел по-доброто ѝ управление.

Части от този наш дневник ще бъдат споделяни с учениците и с родителите, но най-ефективно е да потърсим съмишленици сред колегите, които също провеждат гражданско образование и се решават по своите проблемите на оценяването. Събираната в дневника информация е естествената основа, която ще бъде обсъждана на нашите срещи. По този начин ще може да идентифицираме общите проблеми и да работим критично върху общите ни практики. Така ще бъде установена атмосфера на доверие и на откритост към тези идеи, които следва да бъдат изследвани, развивани и утвърждавани и участниците ще може да отговорят на най-различни свои грижи – на своите собствени, на родителите, на учениците. На тези срещи ние ще утвърждаваме съобществото на водещите гражданско образование, ще изграждаме една нова общност на съмишленици, без която не може да утвърдим и да легитимираме гражданското образование в училище. Нашите срещи следва да бъдат поне веднъж месечно и по възможност с определен дневен ред. Добре е и да представяме нашите действия на останалите ни колеги, защото най-вероятно не само може да получим полезна обратна информация, но за тях целият този нов начин на качествено оценяване ще представлява възможност за преосмисляне на собствената система за сумиране взаимодействията с учениците.

Накрая следва да сме готови и с начините на обявяване на системата за оценяване. Посоченият по-долу пример дава идеи за нашите възможни действия:

Оценяване в училище

В началото на учебната година всеки учител под формата на таблица трябва да постави образователните изисквания за дадения срок, както и начина на проверка на знанията и уменията по гражданско образование.

Таблицата трябва да представя относителното тегло на всяко умение, изразена в точки от 1 до 6. Най-добре е сумата от точките за даден предмет да бъде постоянна и да е например 100т.

Подобна таблица се подготвя в два екземпляра- едната се поставя в класната стая, другата е на разположение на учителя.

Учениците, за които е потвърдено от консултативния кабинет, че имат специфични трудности в обучението, точките, съгласно които се оценяват, се определят по специален начин.

Копие на таблицата получава ученикът и родителите му/настойниците /.

В началото на учебната година трябва да бъде сключен договор между педагогическия съвет и ученическата общност, която се представлява от ученическия съвет. Този договор следва да определя особено:

- начин на проверка на знанията и уменията на учениците, които не са участвали в проверките заедно с целия клас;*
- последствията, които следват, от неподготвянето на домашни работи и неподготвеността за занятия.*

Този договор е задължителен за всички учители

Характерът на груповата работа изисква от нас да следваме по-различни начини, но основното е същото. Ние трябва да направим нашите методи за оценяване известни на всички заинтересовани страни, трябва да се договорим с тях, че те ще бъдат действително провеждани по начина, по който сме ги обявили.

Не следва да преувеличаваме ролята на оценяването. Не следва в групата да има други таблици освен тези с правилата за работа- тяхното спазване осигурява получаването на висока оценка. На всеки участник и на родителите следва да са ясни правилата, които ние следваме в процеса на оценяване, както и те следва да са ясни на колегите, за да избягваме недоразумения и неоснователни съмнения.

Ние сме извършили огромна работа в усилията си да потърсим качествени измерения на оценката на усилията на учениците в сложния път на тяхното развитие и точно тези последни, даващи гласност и обясняващи усилията ни действия са повече от необходими.

Заключение

Въпросът за оценяване в групата по гражданско образование се поставя с все по-голяма острота.

Както се видя, за разлика от другите предметни области, идеите за оценяване са много повече, а същевременно работещите модели са малко, а разчитането на помощ от страна на колегите не винаги е оправдано или възможно.

Груповата работа улеснява оценяването с вградените механизми на обратна връзка, но и го затруднява като принуждава да следим не само индивидуалната работа, но и груповите взаимодействия.

За да имаме действаща система за оценяване, трябва сами да я разработим на основата на стандартите, на съществуващите правила за оценяване в училище, на избраните за осъществяване цели по гражданско образование с дадената група.

Веднъж разработена системата следва да бъде съобщена и договорена с учениците, с родителите и да стане достояние на училищното ръководство и на останалите колеги.

Нека накрая посочим няколко практически съвета, които обобщават новия подход в оценяването, но и показват, че не следва да забравяме и класическите универсални правила за справедливо оценяване:

- * познай началните условия на старт на ученика- знание и умения;

- * оценявай това, с което групата се е занимавала и не изисквай енциклопедични знания ;
 - * изработи си собствени стандарти – какво и колко трябва да се направи за дадена оценка и ги събщи и договори с учениците;
 - * оценявай като се опираш на различни и диференциращи техники и инструменти;
 - * цени творческото мислене, способностите за анализ и синтез, оригиналността, находчивостта на интерпретациите, поведението в групата;
 - * давай шансове за корекция на поведението като информираш участника какво точно да коригира - групата е чудесното място за съзнателна промяна на поведението в безопасна и подкрепяща обстановка;
 - * отчитай приноса на всеки участник в дейността на групата, а не само общия ефект; не забравяй, че често увличащият колективен дух не трябва да пречи за оценяване на индивидуалните усилия и напредък;
 - * отчитай интелектуалните възможности на ученика и неговото усилие в процеса на учене;
 - * не оценявай от позициите на всезнаещ експерт- особено в област, където се обсъждат принципите и функционирането на демокрацията и се оценяват поведение и нагласи, човек бързо и лесно може да греши;
 - * позволи на учениците да говорят със собствен език и да интерпретират търсеното знание - както процесът на решаване на проблеми, така и процесът на обратна връзка, на предоставяне на информация е преди всичко процес на придаване смисъл на груповите усилия.
 - * не забравяй нито за момент, че усилието, което полага ученикът не винаги личи в продукта на дейността му, както и че продуктът не отразява промените в поведението, в нагласите му, дори в знанията му.
- Нека не забравяме, че и в действителността и в живота, човек споделя, участва, сътрудничи и се учи, не защото иска да бъде оценяван, а защото има какво да каже и какво да сподели и покаже. Оценяването помага развитието на участника и на групата по гражданство, а не е самоцел. То трябва да е фон, да съпровожда груповите усилия, а не да бъде дейност, съсредоточаваща или оправдаваща неясен процес на учене или бягство от отговорността за ученето, както става все по-често в традиционната образователна парадигма.

Приложение 1

Аз и участниците оценяваме дейността на групата

Естествено е оценяването да е един от проблемите на гражданското образование, на този вид учене, основано на преживявания и опит, на постоянна включеност в различни дейности, все неща, които по принцип отхвърлят традиционните училищни начини на оценяване.

Оценяването е процесът на обратна връзка в групата, на институционализирана, но и на спонтанна обратна връзка. Обратната връзка е предаването между участниците в процеса на учене на информацията, необходима за груповото съществуване и развитие и в този аспект оценката е формализирана и измерима обратна връзка.

Затова оценяването като **процес е вградено в груповата дейност** и е неотделимо

е от нея. То е групова собственост, част от всяка отделна дейност и същевременно процес, който има и обзорен характер.

В новата парадигма на учене оценяването, също както и груповата работа е обща дейност - преди всичко самите участници са отговорни за него.

Добрата група **институционализира и прави естествен процесът на оценяването** и ролята на умелия водещ е да събира тези оценки, да им дава понякога посока, да ги обобщава в категориите на учене, на знания, на умения, на ценности и нагласи.

Парадоксално, но за разлика от традиционната оценка при оценяването в групов контекст **не е толкова важен съревнователният елемент**, а ценността на постигнатото, на промените трудно се предава с обикновените категории на класическите стандарти за знания.

В групата и в дейността на отделните участници има преломни моменти, има върхове постижения, има падения, но има и надскачане на собствения тесен свят и всичко това остава неуловимо за стандартните начини на оценяване.

Оценката в група още е колективна, добронамерена, но като част от груповия опит е и **винаги субективна** и с това трябва да се съобразяваме. Оценката изразява оказана подкрепа, стимулиране на доброто, субективното виждане за приноса на групата и отделния индивид при решаването на проблем, при противопоставяне на несправедливости и реагирането на предизвикателствата.

Работата по гражданско образование е групов дейност и **затова до известна степен индивидуалната оценка е нещо противоречиво само по себе си**.

Участникът е силен и добър, мотивиран и уверен, защото е част от група, защото е под нейното въздействие - извън нея участниците са податливи на различни влияния, възпроизвеждат моделите на поведение, типични за средата - ето защо не е методологически лесно да ги оценим извън групата.

Най-сетне оценката е **оценка на различните образователни актьори** - на родители, на общественици, на други учители, на всички, които взаимодействат с групата и с участниците ѝ - а такава комплексна оценка е трудно да бъде разработена при неустановеното място на гражданското образование в нашето училище.

След като оценката е толкова комплексна, огромни са и предизвикателствата пред нас като водещи в стремежа ни да материализираме нещо подобно в групата, без да предизвикваме разочарованието им, без да разваляме груповата магия, без да нарушаваме това, което групата се стреми да постигне.

Така погледнато, всеки опит за формално оценяване е обедняване, схематизиране, "ограбване" на груповия опит и преживявания.

Ето защо стратегията ни за оценяване следва да се основава върху няколко принципа:

- самият процес на учене да е сред приоритетите на оценяването;
- да се отбелязва напредъкът, колкото и да е скромно, у всеки участник;
- да се отбелязват усилията и успехите в процеса на сътрудничество и да им се оказва подкрепа;
- постоянно да улесняваме процесите на обратна връзка в групата, както и между групата и останалите образователни актьори;
- като водещи постоянно да даваме обратна връзка на самите участници;

- да търсим обратна връзка от всички актьори извън групата като редовно им даваме възможност да наблюдават какво групата прави или да се запознават с резултатите от нейната работа;

- да събираме свидетелствата за обратна връзка - записите на обсъжданията, постерите, представяния на дневниците на участниците, обсъжданията, други видове групова продукция, документацията, съпровождаща разработването и осъществяването на проекти;

- да включваме групата в този процес, тя да се самооценява постоянно, да усеща кога напредва, кога прави нещо добро и кога отстъпва.

- да стимулираме участниците за самооценяване, в резултат на което те ще познават по-добре себе си, собствените си възможности и областите, изискващи развитие/ чувството за ценност, основано на реално разбиране на собствената личност/;

- да даваме пример/ да моделираме/ и да показваме на участниците собственото си ангажиране в обществените дела;

- да формулираме на задачи и възможности за действие, които съответстват на способностите на учениците – както по време на занятия, така и в самоуправлението и в извънучилищната, проектна дейност

- да превърнем местната общност в предмет на интерес за учениците и да им предлагаме задачи, които задълбочават връзката им с нея.

Трябва да се съобразяваме и със **специфичния характер на групата млади хора**. Те трудно дават оценки, не само защото груповата работа е наистина групова, но и защото се влияят твърде много в един от друг вътре в кръга, защото оценяването, което познават от училище, противоречи на смисъла на груповата работа, но и защото все още нямат развито критическо мислене и оценъчни умения и защото не могат да погледнат от разстояние върху собствената си дейност и дейността на групата.

Цялата досегашна училищна действителност е отхвърляла от тях грижата за оценяването, наблягала е върху уж формални, а практически неясни критерии, върху шаблона. Групата е място, където те преодоляват, всичко това, където се да оценяват, да придават значимост на различни поведения, мотиви, .

Дейностите за тях са игра, преживяване в контекст на учене коренно различен от училищната действителност – и затова оценката и процесът на оценяване са шокиращи.

Ето защо следва да въведем оценката /обратната връзка/ като продължение на дейностите; да работим постоянно върху преработването на информация и споделянето.

Добре е да използваме форми за структуриране на оценка – формулиране на конкретни въпроси или разделение на труда по групи.

Трябва да помагаме на участниците да повишават саморефлексивността си като оценяват собственото си поведение, напредък, в светлината на действията на другите- т.е. да използват максимално богатството на груповите различия.

Като водещи следва да моделираме процеса на обратна връзка, да ги учим да описват промените във възприятията и в уменията си, да долавят нови нагласи и ценности.

Понякога умишлено трябва да върнем лентата на упражнението или на деня, да

изброим станалите важни неща, за да им помогнем да се съсредоточат върху случилото се.

Трябва да ги насочваме и подкрепяме по време на оценяването – да разчленяваме, да фокусираме вниманието, да перифразираме, да обобщаваме, да преформулираме.

Така всекидневното обсъждане и оценяване може да се превърне в ключова част от груповата работа - то се очаква от групата, а отделните участници се учат как да оценяват сблъсъците и предизвикателствата, ключовите си отношения с другите и собственото си развитие във всички тези процеси.

Другото важно наше задължение е да **предложим и да утвърдим обща рамка, която да служи за оценяване на участниците** - това са груповите правила, правилата на добро общуване, в основата на които са и правата на човека; това е моралната система на члена на демократичното общество, която ги учи да разграничават доброто от злото, ефективното от неефективното в социалното пространство.

С развитието на групата и с работа участниците усвояват отделни елементи – добро общуване, обратна връзка, роли, демократични принципи, разделение на властите, лидерство и могат да оценяват тези елементи при оценката на собственото си поведение и намерения, както и при оценката на групата.

В процеса на непрекъснато оценяване **ние наблягаме върху положителното, върху възможностите за подобрене, а не се съсредоточаваме върху неуспехите.**

При оценяването преди всичко ние изхождаме от образователните изисквания и разработените на тяхна основа цели на програмата по гражданско образование и стандарти за знания, умения и нагласи.

Самите ние осъществяваме оценяването на **няколко равнища:**

Реакция на участниците е непосредствено наблюдавана - става дума за ангажираността им, за интензивността на преживяванията, за силата на споделянията, за изразяваната удовлетвореност от дейностите, за желанието им да продължат работата в групата.

При добра обратна връзка като водещи ние постоянно следим реакциите на участниците. Там където имаме основания за съмнения или неразбиране най-силното средство е задаването на въпроси, обсъждането на поведението, на протичащите дейности.

Ученето е по- трудно постижимо в рамките на оценяването. Голяма част от желаните резултати са в областта на усвояването на нови ценности, на промяна на нагласите, на изразяване на чувства. Конкретните промени в знанията може да измерваме по най-класически начини, но не трябва да забравяме, че тестовете и контролните от всякакъв вид трябва да бъдат много внимателно предложени и групата да бъде подготвена за тях, защото иначе противоречат до голяма степен на принципите на групова работа. Наша основна задача е да подготвим като водещи групата за тази периодична оценка на знанията като съвместно планираме времето и начина, по който тя ще бъде направена.

Ученето се проявява най-вече в поведението на участника в групата и затова е необходимо да водим **лични файлове за всеки участник**, където да записваме

нашите впечатления и основното от обратната връзка за участника от другите в групата.

Изразяването на чувства, спонтанността, мотивацията, ангажираността също трябва да бъдат основни елементи в нашия файл на дадения ученик.

По отношение на **поведението** ние се опитваме да дали участниците го променят на основата на това което са научили в процеса на групова работа. Овладяването на обратната връзка от всички участници означава да могат да описват, разграничават и оценяват различни видове поведение.

За нас са важни и постигнатите **резултати**, проявяващи се в промените поведението в контекста на класа, на училището като за тях не е необходима и обратна информация от родителите, от треньори, ръководители на клубове, където младите хора участват

Оценяване **на процеса на работа** е наша постоянна грижа. Отново филтрирането на обратната връзка от участниците е най-ценен източник на информация. Най-добра е идеята за водене на лични дневници, които са начин за рефлексия, саморазбиране, самооценка и оценка на ставащото в групата, своеобразен запис на обратните връзки, които участникът дава и получава. Самооценяването следва да намери своето място и защото по този начин приучаваме участниците към повишаване на себеразбирането и саморегулация на поведението.

Групови дейности за провеждане на оценка

Всекидневна оценка

Творческо оценяване - участниците може да нарисуват заедно картина на наученото, да го опишат със стих, чрез жива картина, да направят постер, колаж

Разделяне на малки групи – участниците първо споделят какво са научили или как оценяват работата си в групата по двойки, след това по четворки, в осмици и след това в цялата група.

Четири квадрата – участниците решават в кой от четирите квадрата, определени от две оси: полезно- безполезно; приятно- неприятно да изберат. След като се съберат с останали участници те изразяват своето общо мнение

Концентрични кръгове – участниците са с лице един към друг, седнали в два концентрични кръга. Всеки изразява мнението си за дейността с партньора от другия кръг без да започват дискусия и след това се преместват с един участник. Това е оценяваща дейност, която може да използваме след богато с взаимодействия упражнение

Подреди се по линията – за целите на оценяването може да използваме познатата техника подреждане в една линия. Последователно участниците може да се подредят по линия: “работихме твърде бързо- твърде бавно”, “успяхме – не успяхме да постигнем поставената цел”, “беше ми интересно – не ми беше интересно”, “научих много – не научих много”, “доволен съм – не съм доволен”;

Пощенска кутия - поставяме в групата пощенска кутия, в която всеки може да даде своята обратна връзка към останали участници, към групата, към водещия, към гости. Пощенската кутия може да стои постоянно в стаята по време на занятията.

Камшик – използваме техниката “камшик” като последователно се обръщаме

към всеки с цел да каже едно нещо, което е научил от дадената дейност или през даденото занятие.

Аквариум – Използваме познатото упражнение аквариум за целите на оценяването. Във вътрешния кръг участниците обсъждат - какво научихме, какво ни хареса, какво искаме да бъде по-добре. В даден момент от обсъждането участниците от двата кръга разменят местата си и продължават оттам, където вътрешният кръг е спрял.

Застани в ъгъла – всеки участник застава в един от трите посочени ъгъла в зависимост от това дали е научил много, умерено или малко от дадената дейност. След това участниците от всяка група обсъждат основанията за своя избор и го споделят с останалите.

Скрити приятели - в даден момент всеки участник изтегля листче с името на друг участник от групата. Той има за задача да го наблюдава внимателно поведението му в групата и в даден момент всички си дават обратна връзка.

Оценка на края на обучението

Връщане лентата назад – участниците затварят очи и бавно в продължение на няколко минути им припомняме основните дейности и важни моменти, през които е преминала групата. Тази дейност е като въвеждаща при оценяването.

Задачи с отворен край – участниците по двойки отговарят на въпроса – къде сме сега, а къде бяхме в началото.

Връщане към записаните очаквания, цели – започваме процеса на оценяване като върнем групата към очакванията на участниците и целите, които сме формулирали в началото на работа. Може да разделим участниците в малки групи, за да оценят осъществяването на отделните очаквания и цели.

Куфар- всеки участник си представя, че ще сложи в ”куфар” нещата, които са му харесали по време на обучението и ще му послужат по-нататък в живота.

Плюсове и делти – това е бърз начин за оценка на дадена дейност, на занятие или на част от груповата работа. В рамките на две минути под формата на мозъчна атака участниците изброяват плюсовете на оценяваната дейност, а след това в рамките на тридесет секунди – ”делтите”, нещата, които следва да бъдат подобрени при следващото провеждане на тази дейност.

Прощални интервюта – в края участниците по двойки взимат прощални интервюта един от друг за участието им в групата. Всяка двойка самостоятелно разработва въпросите, които ще си задават.

Пералня – участниците са наредени в две редици един срещу друг на сравнително неголямо разстояние. Всички преминават последователно през ”пералнята”. Всеки от ”пералнята” се опитва да изрази отношението си към преминаващия чрез докосване.

Китайски шепот – Участниците се движат свободно из стаята. Задачата е да си предадат положителна обратна връзка. Предаването става не пряко, а чрез трети участник”Кажете на А..., че ми хареса силното и точно отстояване на позицията си”

Подаръци – Групата е в кръг – последователно всеки влиза в средата на кръга-качва се на стол, а всички останали един след друг се приближават до него и му предават ”невербални” подаръци

Напиши на гърба Всеки от участниците има прикачен лист хартия на гърба и всички записват пожелания , нещо добро и подкрепящо, забелязани силни страни

Кулминацията на оценяването традиционно се очаква да е в **края на груповата дейност**. В групата цари приповдигнато настроение, участниците са доволни от "резултата" на своята работа, въпреки че това е трудно да бъде обяснено отстрани.

Преди всичко това, което са постигнали е тяхно, постигнали са го с общи усилия, чрез обсъждания, споделяли са и са били изслушвани в групата, всеки е имал възможност да изрази мнението си.

Постигнатото е нещо повече от отделните усилия, от това, което чувстват участниците. Накрая при успешните групи личи сплотеността, груповият дух, енергията, която те излъчват.

Този резултат е нещо, присъщо само на групата, тя държи на него често като на групова тайна и няма нищо чудно в това след като в процеса младите хора са влагали и разкривали част от себе си. Пространството е наситено с техните взаимодействия, с техните спомени, с техните постижения.

Всичко това е нещо трудно предаваемо за хората извън групата, които често с наивното "какво пък чак толкова интересно е имало във вашата работа?" подлагат на съмнение основанията ѝ. Затова и групата, живееща със себе си е в известна степен самодостатъчна, реагира враждебно, когато се оспорват действията ѝ и тяхната ценност.

Като водещи първото и най-важно нещо е да създадем условия действително да се порадват на постигнатото, да го честват, да споделят тази радост доколкото и докогато смятат за необходимо.

За да бъде оценката по-реална за всички е необходимо да направим и **повторна оценка** - заради особения климат групата, заради завишената самооценка, заради бавността на промените, за необходимостта от време да се забележат и утвърдят тези промени. Поради това обикновено повторната оценка се провежда няколко месеца след приключване на работата. Срещата с групата и обсъждането е една от частите на тази оценка. Оценяваме участниците в рамките на училищния контекст, в рамките на контекста на общността, в рапортите на родителите им. Оценяваме от разговори с учители, с класния ръководител , ако групата е била от един клас.

В крайна сметка при оценяването следва да отговорим на няколко важни въпроси:

Доколко се позоваваме на самооценката на участниците, на груповите обсъждания и споделяния?

Доколко еманципираме нашата оценка от тази групова самооценка и доколко я преработваме съобразно възприети от нас критерии?

Доколко нашата оценка отразява тази включеност и солидарност с групата, повишеното ни разбиране на участниците?

Доколко оценката ни е поощряване и стимулиране на участниците и доколко е обективна?

Доколко систематизирано я провеждаме и подбрали ли сме обективни критерии?

Доколко оценката ни е съобразена със съществуващите стандарти по гражданско образование и с нашите собствени критерии?

Доколко конфронтираме нашата оценка с тази на групата и с тази на взаимодействиращи актьори отвън - най-вече родители и учители?

Доколко сме истински в оценяването- доколко разчитаме на участието в групата, на интуицията си, на установяването на връзка с участниците и доколко на приетите от нас процедури?

Доколко сме осведомили участниците за приетите от нас процедури и критерии - наясно ли са те как човек може да оценява себе си и своето развитие в рамките на групата ?

Приложение 2

Стандарти за учителски статус във Великобритания

Знания и разбиране

- да притежава сигурни знания и разбиране в тяхната предметна област, които да им позволяват да ги преподават с увереност и с точност;
- да познават детайлно стандартите за учебно съдържание и учебните програми по своя предмет;
- да са запознати със стандартите за оценяване по своя предмет;
- да знаят как техният предмет може да допринесе за формиране на ключовите умения на младата личност;
- да могат компетентно да отговорят на въпросите по предмета, задавани от техните ученици;
- да знаят как и от какви източници да актуализират своите знания и умения в предметната област, която преподават;
- да са наясно с типичните грешки по знанията и разбиранията, с които учениците идват в клас по тяхната дисциплина;
- да разбират как се влияе ученето на учениците по техния предмет от тяхното индивидуално физическо, психическо, емоционално и социално развитие;
- да имат знания за спецификата на използване на ИКТ в техния предмет и умения да ги прилагат.

Планиране, преподаване и управление на класа

Планиране:

- представяне на конкретни, ясни и точни очаквания/ цели към ученето, мотивацията и представянето на учениците;
- планиране на ясни подходи за запознаване на учениците със съдържанието и пътищата за осъществяване на тези цели;
- способност да идентифицират учениците, които имат специални потребности, са надарени; които имат езикови проблеми и да знаят как да им окажат подкрепа и съдействие;
- да проектират отделните уроци както и тяхната последователност с ясна структура в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план, така че да осигурят подходяща скорост, мотивация и предизвикателства за учениците
- при планирането да използват резултатите от текущото оценяване на постиженията на учениците и да го променят гъвкаво при необходимост
- да планират дейности, допринасящи за личностното, духовно, морално, социално и културно развитие на учениците си

Преподаване и управление на класа:

- да осигурят ефективно преподаване на фронтално равнище, така на групово и индивидуално равнище, така че да се постигат целите на обучението по отношение на всички ученици в предвиденото за това учебно време;
- по време на преподаването да наблюдават и контролират процеса, така че да осигуряват дисциплина и нормално протичане на ученето;
- да установяват и поддържат целенасочена работна атмосфера;
- да предявяват високи изисквания към поведението на учениците чрез установяване на стандарти;
- да използват различни техники и инструменти за оценяване в зависимост от различните цели, включително тестове за външно оценяване и други стандартизирани тестове.

Други професионални изисквания

Да притежават знания и разбирания за

- професионалните задължения на учителите, заложи в документацията свързана с модернизацията на образованието;
- да установяват и поддържат ефективни и работещи професионални взаимоотношения с колегите и с управленския състав на училището;
- да са добър пример за учениците си със своето лично и професионално поведение;
- да дават възможност на всяко дете да осъществява своя потенциал и да постигне целите на обучението;
- да разбират необходимостта от поемане на отговорност за собственото си професионално усъвършенстване и да се поддържат информирани за постиженията в областта на педагогическата наука и практика, както и в областта на техния учебен предмет;
- да разбират своята професионална отговорност в осъществяването на цялостната политика на училището, отнасящи се както до местно, така и до национално равнище;
- да разбират, че ученето се осъществява както в, така и вън от училище, което поражда необходимостта от установяване на ефективни връзки с родителите и с институциите за работа с младежа;
- да са наясно с ролята и целите на управленските структури в училище

Контрол оценяване запис, докладване и отчитане

Много добре да:

- прилага ефективни стратегии за редовна, систематична и резултатна обратна връзка върху широк диапазон от класни, домашни, писмени и устни дейности
- осъществява последователен контрол върху напредъка на всеки ученик
- анализира и прилага с увереност изискванията на ДОИ за УС и за учебната програма
- резултатите от оценяването се използват редовно за модифицирането както на планирането на уроците, така и на целите и на задачите за индивидуална работа
- ефективният контрол е определено свързан с високите очаквания

Приложение 3

Адаптиран инструментариум за диагностика на състоянието на формиращото оценяване в групата по гражданско образование

/ от материала, подготвен по проекта за модернизация на образованието на Световната банка /

Индикатор за качество №1 – Планиране на обучението

Ключови въпроси / Всеки от тези показатели се оценява на равнища от 4 до 1/

- учителите получили ли са ясни инструкции и практически съвети за планиране на оценяването по гражданско образование;
- налице ли е в плана ясна диференциация на задачите и дейностите, съобразена с възможностите и потребностите на всички участници;
- в процеса на планиране отделено ли е и достатъчно време за оценяване;
- планирането обръща ли внимание на различни стратегии за оценяване; предвижда ли фронтално, групово и индивидуално оценяване; оказва ли типа на оценяване – формиращо, диагностично, сумиращо;

Индикатор за качество №2 - Реализиране на обучението

Ключови въпроси:

1. Включени ли са участниците в разнообразни дейности и педагогически подходи в груповата дейност?

- има ли диалог;
- налице ли е разнообразие в подходите на преподаване и учене;
- повлиян ли е изборът на методите на преподаване и учене от информацията /обратната връзка/, получена от оценяването;
- успешно ли развиват учителите уменията за самостоятелно учене у своите ученици рез разнообразни групови дейности и рефлексията над тези дейности;

2. Взаимодейства ли водещият с групата по гражданско образование по подходящ начин?

- вътрешногруповите дискусии подпомагат ли ученето и създават ли чувство за екипност и за себепознание и увереност;
 - оценяван и окуражаван и е приносът на всички участници в групата;
 - ясно ли е на участниците какво правят и защо го правят и в индивидуален и в групов план;
 - новите знания и умения основани ли са на вече наученото/познатото от участниците и на техните преживявания в групата;
 - достатъчно разнообразни ли са подходите, стимулиращи вътрешногруповите взаимодействия и индивидуални изяви, за да отговарят на потребностите на отделните участници;
 - съответстват ли приетите подходи на когнитивното, на личностното и на социалното развитие на участниците;
 - използват ли водещите разнообразни и адекватни преценки, които да дадат на учениците да разберат, че постиженията и напредъкът им се оценяват;
 - естествена част от груповата дейност ли е обратната връзка между учениците и между тях и учителя;
3. Ясни и целенасочени са въпросите на водещия към участниците?
- използват ли се разнообразни техники, например, легитимиране, изясняване, активно изслушване, проверка на разбирането, оспорване на предположения, изисквания за припомняне, доказателства, заключения, поставяне на проблеми;

- въпросите на водещия , построени ли са върху отговорите на участниците по начин, създаващ условия за допълнително задълбочаване на знанията, развитие на отношенията и изясняване на преживяванията;
- всички участници ли са активни , когато са включени в търсенето на отговор на въпросите
- ефективно ли се водещият борави и преработва индивидуалните отговори на участниците, както и с мненията на цялата група;
- осъществява ли се груповият диалог в различен контекст, по време на занятия, при представяния постиженията на групата, при работа по проекти и други извънучилищни граждански дейности;
- налице ли е добре разпределена във времето намеса в ученето на учениците;
- учениците опитат ли се да установят силните си страни или източниците на затруднения и неразбиране като групови членове и да се стараят да ги поправят.

Индикатор за качество №3 Учебната дейност на участниците

Ключови въпроси:

1. Създадената открита учебна среда мотивира ли участниците в групата?
 - редовно ли се показват на останалите образователни актьори постиженията на групата и на отделните участници;
 - реалистично ли са високи очакванията към групата и към отделите участници;
 - доколко положителната подкрепа е естествена част от процеса на групово учене
 - постоянно ли се стимулира желанието на участниците да покажат най-доброто от себе си
 - всички ли положителни изяви и приноси на участниците се оценяват и поощряват и от групата и от водещия;
 - родителите информирани ли са постоянно за добрата работа и усилията на участниците;
 - правят ли се положителни и градивни коментари върху проектната дейност и върху писмените работи на участниците.
2. Подходяща ли е скоростта на учене в групата?
 - осъществява ли се връзка със съществуващите знания и умения на участниците в областта на гражданското образование и с тези от други учебни области;
 - подходяща ли е скоростта на групово и индивидуално учене за постигане на поставените цели;
 - окуражавани ли са участниците да търсят своя начин и скорост на учене в рамките на групата;
 - дава ли се сметка за различните равнища, на които участниците учат и се развиват в групата;
 - стремят ли се учителите да надграждат върху предишните знания на участниците и да имат реалистични очаквания относно тяхното индивидуално и групово учене.
3. Поемат ли участниците лична отговорност към ученето?
 - формират ли се умения у участниците за самостоятелно учене и дава ли им се възможности да прилагат тези умения, когато това е уместно в рамките на груповите дейности и в индивидуален план;
 - предвиждат ли се допълнителни дейности за по-активните участници;

- налице ли е възможност за даване решение на задачите на различни равнища на трудност в рамките на цялостното групово развитие;

- доколко участниците в резултат на обратната връзка от водещия, групата и други образователни актьори разбират какво точно в работата си трябва да подобрят;

- имат ли възможност участниците за избор или диференцирано отношение по отношение на различни групови дейности

- създават ли се възможности за инициране на дискусия върху основните въпроси и проблеми от груповата работа

4. Дава ли се възможност на участниците да мислят самостоятелно?

- създадени ли са възможности участниците да формулират и тестват хипотези, да предвиждат ефекти, последствия и резултати в рамките на груповата работа;

- могат ли участниците да изпълнят задачата в определено време, съгласно поставената цел и стандарт

5. Активно ли са въввлечени участниците в процеса на групово учене?

- въввлечени ли са участниците в процеса на групово учене, налице ли рефлексивност, самокритичност, ефективно планиране на извънучилищни дейности, водене на лични файлове за ученето и постигания напредък;

- могат ли участниците да идентифицират своите собствени учебни потребности, цели и прогрес чрез самооценка в груповия контекст.

- доколко участниците в процеса на групово учене и в груповия контекст съумяват да формулират свои собствени цели на учене и да поддържат индивидуална скорост на учене.

6. Взаимодействие с другите.

- създадени ли са условия за ефективно групово взаимодействие чрез достатъчно ангажиращи всички групови дейности, чрез обратна връзка, обмен на информация, взаимно подпомагане и оценяване;

- сътрудничат ли си учениците в контекста на разнообразните форми на групова работа;

Индикатор за качество №4 Удовлетворяване потребностите на участниците

Ключови въпроси

1. Съответстват ли целите, задачите и ресурсите на потребностите и способностите на отделните участници?

- влияе ли учебното съдържание на способностите на участниците;

- целите на обучение съответстват ли на потребностите на всички участници;

- използват и се ресурси, които да стимулират следващите стъпки в процеса на учене;

- всички теми на учебната програма представляват ли предизвикателство към участниците и към групата като цяло;

- знае ли са кои са участниците със специфични

възможности/способности/трудности;

- събрана ли е информацията за специфичните възможности на участниците от родители, специалисти, други учители;

- оценяването използва ли се като информация за планиране на следващите групови дейности и занятия;

- вземат ли се мерки за създаване на равни възможности по отношение на полови, расови, религиозни и културни различия на участниците;

- имат ли принос участниците за установяване на своите собствени учебни цели

- достатъчно мотивиращи и развиващи ли са учебните дейности

- правилно ли се преценява езиковата и културна основа на участниците

2.Има ли условия за изява на участниците с различни възможности и способности?

- имат ли възможност участниците да работят с участници с най-различни равнища на постижения;

- подходящи, интересни и предизвикателни ли са дейностите за всички участници, независимо от различията в техните способности

- използват ли се позитивни стратегии, които да провокират традиционните възгледи за възможностите на момчетата/момичетата в груповата дейност

- окуражават ли се участниците да привикват да разглеждат на ученето като на процес, протичащ през целия живот

3.Идентифицират ли се потребностите на участниците за учене?

- използват ли се доказателства от работата на участниците при идентифицирането на потребностите им за учене в групов контекст и самостоятелно

- ясно ли са адресирани дейностите за преодоляване на бариерите в ученето;

- използват ли се цели за постижения в процеса на оценяването;

- посочват ли се на участниците следващите стъпки от процеса на групово учене и обсъждат ли се те с тях;

- предвидени ли са възможности за самооценка на етапа на планиране.

Индикатор №5 – Интегриране на оценяването в преподаването

Ключови въпроси:

1.Ефективни ли са методите на оценяване и способите за регистриране на резултатите от ученето?

- оценява ли се реализирането на целите за всяка учебна единица;

- дейностите по оценяването съвпадат ли с важните аспекти на ученето;

- включва ли оценяването формални, неформални, вътрешни, външни форми на оценяване и взаимно оценяване между учениците;

- дискутират ли се различните форми на оценяване с участниците с цел установяване на проблеми/поощряване на напредък;

- отбелязват ли се етапите от напредъка на участниците и обобщават ли се техните постижения;

- правят ли се редовни записи на постиженията на участниците по отношение на планираните цели в личните файлове и във файла на групата по гражданско образование.

2.Ефективно ли е оценяването в процеса на групово работно?

- достатъчно ли по пълноценен начин общуват участниците с водещия, така че да могат да се оценяват редовно постиженията на всеки от тях;

- пазят ли се лични и групов файл за постиженията на учениците, включващи силните страни и пропуските им;

- извличат ли полза водещият от получаваната чрез оценяване информация;

- наясно ли е водещият с това какво са научили участниците;

- водещият постоянно ли се стреми да разбере доколко успешно участниците се справят с ключовите цели и задачи и какви трудности срещат;
- изследват ли се и записват ли се нецелесъобразната работа и нефункционалните поведения в групата;
- има ли доказателства, че оценяването влияе върху участниците и процеса на групова работа.

3. Колко добре се използва информацията от оценяването?

- обсъжда ли водещият оценките с участниците с цел насърчаване напредъка им и откриване на проблеми в ученето;
- насърчава и поощрява ли се взаимното оценяване и самооценяване;
- участниците знаят ли по какви критерии са оценявани;
- имат ли участниците папки/файлове/ с техните най-добри работи по гражданско образование и с такива по сродни предмети;
- въвличат ли са участниците в групови обсъждания и в индивидуални разговори с водещия за своя напредък и взимат ли се предвид техните гледни точки;
- достатъчно ли се набляга върху оценяването на индивидуалните постижения и идентифицирането на следващите стъпки в процеса на учене;
- оценъчната информация използва ли се за оценяване ефективността на учене и преподаване и като информация за бъдещи прогнози;
- сравняват ли се действителният и очакваният прогрес у участниците и изследват ли се несъответствията;
- използват ли се резултатите от оценяването в процеса на групова работа;
- използват ли се резултатите от оценяването за информиране на родителите и за поощряване последователността на учене от етап на етап.

Индикатор №6 Докладване напредъка на участниците

Ключови въпроси:

1. Колко добри са процедурите за докладване постиженията на участниците?

- училищната политика за докладване отразява ли местните и държавни изисквания;
- поощряват ли се родителите да общуват с училището за напредъка на децата си;
- учителите с готовност ли дават консултации;
- добре ли са организирани родителските срещи;
- публично ли се обявяват всички родителски срещи;

2. Доколко добра и надеждна е информацията, давана на родителите, относно напредъка на всеки участник?

- редовни ли са писмените доклади до родителите и поднесени ли са по ясен и полезен начин;
- дават ли докладите ясна информация и детайли относно напредъка на всеки участник във всички аспекти на учебната програма, включително личностното му и социално развитие;
- посочват ли докладите следващите стъпки в процеса на учене на всеки участник;
- поощрявани ли са родителите да отговарят на всеки доклад;
- родителите информирани ли са относно важни промени в напредъка на децата им, ако е необходимо, през учебната година.

3.Отговаря ли училището/водещият/ на запитванията на родителите относно напредъка на децата им?

- внимателно и съвместно ли се обсъждат запитванията и гледните точки на родителите относно напредъка и постиженията на техните деца;
- дава ли училището /водещият/ ефективни отговори.

Приложение 4

Критерии за поставяне на оценка за поведение/ на примера на полски училища/

Училище А

При оценката за поведение се отчитат следните критерии като всеки се оценява от 0 до 4 точки:

- * отношение към училищните задължения;
- * ангажиране в живота на класа и в училищния живот;
- * представяне на класа и училището извън училище;
- * отношение към работещите в училище;
- * отношение към другите ученици;
- * зависимости и отношение към тях;
- * лична хигиена, облекло и външен вид;
- * отношение към училищното имущество и към чуждата собственост;
- * лична култура;
- * посещаване на занятията.

За съответна оценка ученикът трябва да набере следния брой точки

40-36 - примерно поведение

35-26 – добро поведение

25-16 – удовлетворително поведение

по-малко от 15 – лошо поведение

Драстично намаляване на точките по даден критерий е възможно само, когато са налице повтарящи се явни поведения

Оценката на поведение се поставя от класния ръководител и е окончателна

Начин на поставяне на оценка за поведение

- класният ръководител през целия срок събира информация за ученика в специална тетрадка;
- в часа на класа преди края на срока ученикът може да си направи самооценка както и да представи своето мнение за поведението на съучениците си.

Училище Б

В началото на всеки срок всеки ученик разполага със 100 точки

Положителни точки:

- * Представяне класа и училището извън училище 1-10
- * Оказване помощ при организиране на училищно мероприятие 1-10
- * Работа в полза на класа 1-10
- * Работа в полза на училището 1-10
- * Работа в полза на другите, благотворителна дейност 1-10
- * Оказване помощ на съучениците в училище 1-10

- * Противопоставяне на прояви на бруталност и хулиганство 1-10
- * Лична култура 1-20
- * Грижа за чиста околна среда 1-10
- * Изпълнение на възложените занятия и задължения 1-10

Отрицателни точки:

- * Неизпълнение поръченията на учителя 1-10
- * Арогантно отношение към работещите в училище 10-20
- * Неуважение към учителя и останалите работещи в училище на улицата 1-5
- * Обиди на съученици, използване на вулгарни думи 1-10
- * Участие в бой, физическо или словесно насилие 5-30
- * Лошо поведение в училище и на училищни мероприятия 1-10
- * Лош външен вид, облекло, обувки, прическа 1-5
- * Унищожаване на училищната собственост и собствеността на трети лица 1-10
- * Кражба 30
- * Замърсяване на околната среда 1-5
- * Лоши навици и зависимости 20-30
- * Неизпълнение на задълженията 1-10
- * Изнудване на пари 50
- * Фалшифициране на подписи и документи 30-50
- * Измъчване на животни 20-30

На края на всеки срок учителите пресмятат точките и оформят оценките за поведение

<i>Примерно</i>	над 150
<i>Добро</i>	100-150
<i>Удовлетворително</i>	50-99
<i>Лошо</i>	под 50

Приложение 5

Договор между ученици, родители, учители, директор в калифорнийско основно училище

Знаем, че децата се учат от възрастните, както и съзнаваме, че любовта, грижите, положителната подкрепа, мотивирането както и подпомагащата детето среда са необходими за неговото правилно развитие

Задължаваме се за сътрудничество и взаимна помощ, за да подпомагаме постиженията на ученика / име /

Като ученик се задължавам:

- да работя толкова колкото изисква от мен училището
- да споделям с родителите ми това, което съм научил в училище
- да моля учителя за помощ, ако не разбирам нещо
- да спазвам правилата за поведение на ученици
- да ограничавам гледането на телевизия и да чета през това време книги

/Подпис/

Като родители се задължаваме

- да осигуряваме на детето ни време и удобно място за учене у дома и да го мотивираме за учене/ да му изработим навици за учене/
- да разговоряме с детето за това, което се е случило по време на занятия през деня
- да наблюдаваме дали детето ни напредва, да посещаваме училище, да разговаряме с учителите и да се ангажираме в училищния живот
- да участваме във вземането на решения, които са свързани с образованието на нашето дете / решения, взимани в училище и засягащи всички сапекти на неговата дейност/
- да мотивираме детето да чете , да му четем и да даваме пример като четем ние самите
- да ограничаваме гледането на телевизия и да избираме и да го насочваме към гледане на ценни програми

/Подпис/

Като учител се задължавам:

- да мотивирам учениците да се учат и да въвеждам интересни новости в процеса на обучение
- да обяснявам на учениците и на родителите какви са моите цели, очаквания и система за оценяване
- да търся и да определям какви методи на обучение и какви учебни материали са най-добри за всеки отделен ученик
- да обяснявам на учениците и на родителите какви са разпореденията на кодекса на ученика
- да сътруднича с всеки от родителите, за да мога да осигуря възможно най-добро образование за техните деца

/Подпис/

Като директор на училището се задължавам:

- да създам приятна, гостоприемна атмосфера в училище и около него, която ще благоприятства обучението и ученето
- да разговарям с учениците и с тяхните родители за мисията на училището, за неговите планове и цели
- да осигурявам ред и сигурност в училище
- да мотивирам за сътрудничество между родители, ученика и училищния персонал
- да подканям родителите за участие във вземането на решения за образованието на техните деца
- да осигурявам съответните курсове за родители и за учители

/Подпис/

Заричаме се да работим заедно, за да изпълним поетите по-горе обещания

Подписанодата

Приложение 6

Държавни образователни изисквания по гражданско образование

НАРЕДБА № 2 от 18.05.2000 г. за учебното съдържание

Издадена от министъра на образованието и науката, обн., ДВ, бр. 48 от 13.06.2000 г., в сила от 13.06.2000 г.

Гражданско образование
Основна степен –Начален етап

Ядра на учебното съдържание Знания, умения, отношения

1.Аз и моят свят 1.Познава достойнството и равните, неотменими права на човека.
2.Познава значението на семейството и рода; различава училището като институция и общност; познава различни форми на училищния живот и мястото си във взаимоотношенията между тях.
3.Описва родното селище и родния край и различава столицата.
4. Изгражда чувство на увереност и умение за общуване.

2.Аз съм гражданин на моята държава 1.Разпознава националните символи /герб, знаме, химн/; различава основните държавни институции / Народно събрание, Правителство, Президент/; познава и описва официалните празници в Република България.
2.Разбира понятието “гражданин на България”; познава основните права, свободи, отговорности; знае правата на детето и основните организации в тяхна подкрепа.
3.Определя своята гражданска идентичност като описва и дава примери за значими национални културни достижения.
4.Умее да защитава правата си без да нарушава правата на другите.

3.Аз и светът 1.Различава мястото на България в съвременна Европа.
2.Разграничава Балканския полуостров като част от Европа и обяснява неговите природни и културни особености.
3.Познава мястото на Европа в света.

4.Аз и светът на възрастните	1.Различава основните видове собственост. 2.Описва професии, длъжности и отношения между тях. 3.Разбира ролята на съвременния пазар и значението на парите. 4.Може да разпределя семейни доходи и да планира личен бюджет.
---------------------------------	--

5.Защита на живота и реакция в критична ситуация	1.Познава правилата за безопасността на движението и умее да ги спазва. 2.Знае как да постъпва и към кого да се обърне при нужда в опасни за живота и здравето ситуации/ аварии, бедствия, инциденти/ 3.Изгражда начални умения за справяне в критични ситуации и конфликти.
--	--

Гражданско образование
Степен на образование: Основна
Етап: Прогимназиален

Ядра на учебно съдържание	Знания, умения, отношения (в края на VIII кл.)
1.Политическа и икономи- ческа карта на света	1.Определя по основни белези и привежда примери за: монархия, република, демокрация, авторитаризъм, тоталитаризъм, натурално стоково централизирано и пазарно стопанство. 2.Определя понятието "държава"; проследява промяната на границите и техните функции за България и страните от Европа, като привежда примери за междудържавно пространство без граници. 3.Познава основни международни икономически организации (ЕС, Световна банка, МВФ и др.); прави заключения за съвременни тенденции в световната икономика, проследява възникването и развитието на

идеята за обединена Европа.
4.Подбира информация, изследва и интерпретира различни видове документи (карти, графични изображения,текстове и др.).

2.Многообразие и идентичност на личността	<ol style="list-style-type: none">1.Различава етническа, религиозна и езикова принадлежност.2.Привежда примери за приноса на България в европейското и световното културно наследство.3.Познава образователната система в България.4.Обяснява социални аспекти на трудовите взаимоотношения.
3.Икономиката и нейните механизми	<ol style="list-style-type: none">1.Определя понятието "национално стопанство" и разграничава основните стопански сфери и отрасли.2.Прави заключения за усвояване и управление на различните видове ресурси по региони и страни.3.Разпознава по основни белези: инфлация; инвестиция; стока; акция; лихва; валута; държавен бюджет; борса и др.4.Проследява и обяснява миграциите в света и България.
4.Права и отговорности на човека	<ol style="list-style-type: none">1.Познава Конституцията на Република България като основен закон.2.Съпоставя правата и отговорностите на гражданина на Република България с Всеобщата декларация за правата на човека.3.Прави връзки между граждански конфликти и институциите, които ги решават.4.Определя значението на равенството, сигурността и толерантността в обществения живот на страната.

5.Гражданинът и властта	<p>1.Разграничава видовете власти, разделението им и описва организацията на управлението в Република България.</p> <p>2.Познава ролята и дейността на политически и неправителствени организации в обществения живот.</p> <p>3.Демонстрира знания за изборителното право и изборителната система в България.</p> <p>4.Доказва ролята на общественото мнение и медиите в живота на обществото.</p>
----------------------------	--

6.Глобалните проблеми на съвремен- ността	<p>1.Обяснява връзката на природни бедствия и катаклизми с характера на човешката дейност.</p> <p>2.Проследява разпространението на световните болести и епидемии във връзка с икономическото развитие на отделните страни и региони.</p> <p>3.Предвижда негативните последици от демографския взрив и изказва мнение за тяхното ограничаване.</p> <p>4.Оценява значението на устойчивото развитие на средата като стратегия за оцеляване на човечеството.</p> <p>5.Разбира ролята на сътрудничеството между културите за глобалното единство на света.</p>
--	---

Гражданско образование
Средна степен –гимназиален етап

Ядра на учебното съдържание	Знания, умения, отношения
1.Гражданите,политиката демократията	<p>1.Проследява възникването и развитието на идеята за демокрация</p> <p>2.Анализира характеристиките на правовата държава</p> <p>3.Познава политическата карта на света, представя основните политически теории и идентифицира политическите модели на управление</p> <p>4.Представя промените на съвременна Европа и Балканите и определя мястото на България в тях.</p> <p>5.Аргументира ролята на България като фактор за регионална стабилност в Югоизточна Европа</p> <p>6.Коментира разширяването на Европейския съюз</p>

към Югоизточна Еропа и оценява възможностите на България за членство

2.Гражданите, властта и държавата

- 1.Обяснява механизмите на властта: структурата и функциите на държавните и общоевропейските институции.
 - 2.Осъзнава смисъла и начението на разделението на властите и взаимодействието между тях.
 - 3.Обяснява ролята и значението на регионалното устройство на държавата.
 - 4.Разбира същността на местното самоуправление.
 - 5.Познава и може да участва във форми на граждански контрол над държавни институции.
-

3.Национална идентичност и различия в обществото

- 1.Разграничава основните социални групи и общности и коментира интересите и проблемите им.
 - 2.Обяснява ролята на езика, религията, традициите за социалната обвързаност и различия в обществото.
 - 3.Ориентира се в източниците на противоречия между отделни етнически и религиозни общности.
 4. Показва готовност за противодействие срещу насилието и стремеж към разрешаване на конфликтни ситуации
 - 5.Познава националните идеали, традиции и ценности и определя мястото на България в световната култура.
-

4.Граждани, права и отговорности

- 1.Проследява развитието на идеята за гражданското общество.
 - 2.Анализира и съпоставя идеите за свободата, правата на човека и правата на гражданина.
 - 3.Демонстрира готовност за защита на своите / и на другите/ граждански права и отговорности.
 - 4.Дава оценка на обществени събития от позициите на правата на човека и на българското законодателство.
 - 5.Проучва международни документи за правата на човека и малцинствата, интерпретира степента на приложението им у нас и престава резултатите в писмена форма.
-

5.Гражданите и икономиката	<ol style="list-style-type: none"> 1.Демонстрира знания за същността на пазарната икономика и нейните механизми, разкрива особеностите им в България. 2.Доказва глобализацията на икономиката и стремежа на Бългаия към устойчиво развитие. 3.Анализира и привежда примери за икономическите условия в България и предлага обосновани решения за развитие. 4.Дискутира върху механизмите и инструментите на съвременната икономическа политика на България. 5.Определя мястото си и проектира бъдещето си в икономическите отношения. 6.Аргументира ролята на евроинтеграцията и на Европейския съюз.
----------------------------	---

6. България и светът	<ol style="list-style-type: none"> 1.Познава идеята за “гражданин на света”. 2.Разбира мястото на България в глобалното развитие. 3. Осъзнава значението на глоалните проблеми за човечеството и обсъжда възможните им решения. 4.Обосновава идеята за мира като условие за развитие на цивилизацията.
----------------------	--

Приложение № 7

Образователните стандарти по образование за демократично гражданство в програмите на център “Отворено образование”

Основна степен - Начален етап

Нашето широко определение на образованието за демократично гражданство естествено води и до по-разнообразни образователни изисквания към децата в тази училищна степен.

Те са и по посока на обема от знания и на различните нагласи, изграждането на които следва да започне, и на първите умения и поведенчески стратегии, които те ще осъществяват целенасочено в отношенията си с другите.

Така в областта на знанията ние обръщаме внимание на крайно широк кръг понятия и области от междуличовешките отношения, от социалния живот.

Знания за собствената личност: начини на общуване, добродетели, ценности, потребности;

Знания за отношенията с другите: за приятелството и партньорството; за асертивно поведение; знания за решаване на проблемни и конфликтни ситуации;

Знания за семейството: разпределението на ролите и отговорностите в семейството, социалната роля на родителите; семейния бюджет, за основните норми, които регулират отношенията в семейството; знания за рода, проучване на родовата памет, за връзките между хората в даденото населено място, за обичаите и традициите, на които родът е бил и все още си остава пазител;

Знания за училището: запознаване с училището като с институция, с основните роли и правила, знания за собственото поведение в него, за стратегии за справяне с проблемни училищни ситуации;

Знания за обществото: за институциите; за държавата като договор между гражданите, за конституцията като основен закон и регулатор на човешките отношения и като гаранция за сигурност; за демокрацията и за основните принципи на демократичното общество; за националните празници и традиции, за различията в рамките на държавата;

Знания за управлението на собствената ученическа общност: за екипната дейност, за лидерството;

Знания за средата: ориентация в средата; за местните институции и за значимите личности; за собственото място в средата; за участието в средата и за възможностите за промяна на социалната среда; за различните социални групи и за различията като основополагащ елемент на демократичното общество;

Знания за глобалното общество: за света и неговите ресурси, за Международната харта на правата на човека, за войната и мира; за глобалните проблеми, които засягат децата — глад, бедност, насилие, експлоатация; за мястото на България в този все по-взаимозависим свят.

Естествено е и при такъв широк подход да се разчита за започване на процеса на утвърждаване на крайно широк кръг нагласи.

Като основни бихме споменали: нагласите за значимостта на човешката личност и за важността на собствената личност, за самоконтрол и самодисциплина, за самопознание, за позитивно мислене, за активно отношение към живота, за приемане на различията по пол, възраст, раса, социално положение, за чувствителността към потребностите на другите, изграждането на емпатия, нагласите за труд, за пазарно мислене, за личен бюджет, за този бюджет като средство за умножаване на богатството, нагласите за нетърпимост към несправедливостта и агресивното поведение; нагласи, свързани с отговорно поведение в демократични общности — изразяване на собственото мнение и изслушване на другия, за съвместно решаване на проблемите, за партньорство и взаимна отговорност, нагласи за активно отношение към живота, за участие в различни детски кампании и социални дейности, нагласи за уважение към институциите и към закона.

Към също така широкия кръг на умения може да отнесем:

Умения за грижа за себе си; за самоутвърждаване в проблемни ситуации; за асертивно поведение — за отстояване на собствените права, умения за правене на избор;

Умения за обработка на информация, за рационално използване на ресурси, за ефективно разпределение на времето;

Умения за общуване с връстниците, умения за разграничаване на приятелство и партньорство, на приятелски от делови отношения, за общуване с възрастните хора, с хората в неравностойно социално положение, със служебните лица и с институциите; умения за аргументиране на собственото становище и за изразяване на несъгласие, умения за адекватно поведение на обществено място;

Умения за бързо ориентиране в училищната и в социалната среда, умения за поемане на отговорност, умения за социална активност и инициативност, умения за елементарни социални действия и за участие в социални акции (благотворителност, екология);

Умения за демократично участие, за правене на избор, за изразяване на несъгласие, за приемане становището на мнозинството, за взаимодействие с различните от теб.

Като отделна група умения бихме определили тези, пряко свързани с усвояването, обработката, синтеза и оценяването на получените знания:

умения за сравняване на начините, по които хората от различни култури се справят с физическата среда и със социалните условия;

умения за даване на примери и обясняване значението на културното единство и на културните различия вътре и между групите;

умения за използване на подходящ речник за описване на събитията — минало, настояще, бъдеще, отдавна; за установяване на елементарни причинно-следствени връзки;

умения за използване на фактите и на исторически документи за обяснение как са вземани решения по обществени въпроси;

умения за разработване на карти на населените места, в които децата живеят, на страната и на света, чрез които те да показват разбиране за относително местоположение, посока, размер на социални групи, институции;

умения за описване как хората създават средата (училище, класна стая), която отразява техните идеи, личност, култура, климат;

умения за изследване на взаимодействието между хората и тяхната среда — използване на земята, изграждане на градове и промените в екосистемите в дадени райони;

умения за отчитане на настоящото използване на ресурсите и за предлагане на алтернативно използване на ресурси и земя — у дома, в училище, в района;

умения за осъзнаване и описване на промените в собствената личност с течение на времето, свързани с физическото развитие и с личните интереси;

умения за описване на своята връзка с даденото населено място и най-вече с непосредственото обкръжение (дом, съседи, сгради, институции);

умения за описване и обясняване на уникалните черти на своето семейство и на своя род;

умения за изучаване на факторите, които допринасят за личната идентичност на човека — като интереси, възприятия, способности, влияние на най-близкото обкръжение и на средата;

умения за самоидентифициране в различни роли — ученик, член на семейство, член на група приятели;

умения за идентифициране и обясняване на смисъла и начините на функциониране на обществените институции, както и за описване на взаимодействието на хората с тези институции;

умения за описване и разбиране на дейността на институциите за удовлетворяване на потребностите на хората;

умения за изследване на правилата и отговорностите на личността по отношение на различни групи, в които участва — семейство, клас, връстници;

умения за обясняване целите на управлението на държавата и на различните социални групи и общности;

умения за разграничаване между местното и националното управление и за идентифициране на съответните лидери на тези равнища;

умения за идентифициране и описване на факторите, които водят до сътрудничество или причиняват спорове между хората и нациите;

умения за обясняване на взаимните зависимости между хората и групите от хора, свързани с разделението на труда;

умения за описване на примери, в които науката и технологията променят физическата среда и живота на хората (в семейството, грижата за децата, училището, работното място, транспорта);

умения за даване на примери на конфликт, сътрудничество и взаимна зависимост между хората, групите, народите;

умения за изучаване на връзките между личните потребности и глобалните проблеми, като внос на нефт, защита на околната среда, замърсяване;

умения за идентифициране на главните идеали на българската републиканска форма на управление — човешко достойнство, свобода, справедливост, равенство, върховенство на закона и да се обсъжда тяхното приложение в специфични ситуации;

умения за идентифициране и обяснение на примери от правата и задълженията на гражданите;

умения за идентифициране на примери на гражданско участие и обсъждане в демократичната република;

умения за разпознаване и интерпретиране как „общото благо“ може да бъде засилено чрез различни форми на граждански действия;

умения за идентифициране и обясняване на различията и на ценността на различията между хората и социалните групи.

Основна степен – прогимназиален етап

Самият характер на нашата образователна система, при която голям брой от учениците не продължават обучението си в по-горна училищна степен, поставя и изискването за поставянето на определено завършен вид на нормите в областта на знанията, нагласите и поведението.

Проблемът е труден, доколкото младите хора престават да посещават училище в период, когато са в процес на личностно развитие и промяна.

Ние следва да сме уверени, че училището им дава необходимия минимум от знания, умения и нагласи, които същевременно са и същностни за отговорното гражданство.

Стандартите за знания могат да се изведат или във всеки случай са тясно свързани със знанията, получавани в други предметни области — география, история, биология, литература. В образованието за демократично гражданство важни са гражданските еквиваленти на знанията — по литература това ще бъдат моралното развитие, гражданските добродетели и поведение на героите или описанието на характерни за развитието на демокрацията епохи; в историята това ще бъдат знанията, даващи възможност да се проследи развитието на различните форми на обществено участие и управление; по отношение на семейството водещи ще бъдат знанията не за биологичните измерения, а за разпределението на отговорностите, за характера на семейните отношения в демократичната действителност.

На практика образованието за демократично гражданство, независимо че използва постиженията на другите хуманитарни предмети, разполага и с област от собствени стандарти за знания:

— младите хора трябва да придобият определени знания за собствената личност — за начините на общуване, на установяване на контакти, за това, което я отличава от другите, за силните ѝ страни;

— знания за отношенията с другите хора — за характера на приятелството и партньорството, за деловите отношения, за груповото развитие (роли, йерархия, разпределение на правата и на отговорностите);

— знания за семейството — за много от младите хора тези знания ще са непосредствена подготовка за семеен живот — разпределение на права и на отговорности; родителска роля и задължения; отношения между мъжа и жената; основни норми, които регулират отношенията в семейството; знания за видовете съжителство и за основните правни норми в тази област;

— знания за училището — като обществена система, за разделението на труда, за йерархията, за кодовете на поведение, за характера на взаимодействията между възпитатели и възпитаници;

— знания за малката общност — за институциите и тяхното функциониране, за местните власти и за развиващото се гражданско общество, за различните форми и за характера на гражданска активност, за местните проблеми и тяхното решаване, за взаимодействията с местната власт;

— знания за държавата и законите, както и за характера на демокрацията в България — за начина на съставяне на законите, за Конституцията, за разделението на властите, за изборите, за принципите и характера на българската демокрация, за взаимодействията между централната и местните власти, за политиката и политическите партии, за гражданското общество и формите на гражданско участие, за комунистическото наследство и за характера на преходния период в страната; за заплахите за демокрацията; за ролята и отговорностите на националните лидери; за медиите и тяхното място в личния и обществения живот; за ролята на демокрацията в световен план и за основните международни документи, засягащи правата на човека;

— знания за пазарната икономика — за характера на пазара, за основните икономически категории и участници, за икономическите проблеми най-вече в собственото населено място.

Помагалото е разработено така, че да дава възможност на младите хора не само да получават даден обем от знания, но и да могат да разбират, анализират, оценяват получената информация.

Затова отделяме група стандарти за умения за анализ, разбиране, сравняване и оценка, като изхождаме от известната таксономия на Блум за знанията:

- за сравняване разликите и приликите на начините, чрез които групите и културите удовлетворяват различни човешки потребности;

- за интерпретиране на различните гледни точки по отношение на социални събития;

- за идентифициране и използване на понятия като хронология, причинност, промяна и конфликт;

- за развиване на критическа усетливост, на емпатия, но и на скептицизъм по отношение на нагласите, ценностите и поведението на хората в различни исторически контексти;

- за разбиране на обществените ценности, които стоят зад определени човешки дейности като строителство, пространствено развитие на икономиката, разположение на населени места;

- за наблюдение и анализ на социалните и икономически ефекти от промените в околната среда;

- за сравнение и оценяване на алтернативни начини на използване на земята и ресурсите в местната общност, района, държавата и света;

- за съпоставяне и свързване на личностните промени с историческия и социален контекст;

- за описване начините, по които принадлежността към семейството, рода, общността, народа засяга личната идентичност;

- за идентифициране и обяснение на примери на конформизъм, изграждане на стереотипи, алтруизъм;

- за самостоятелни или кооперативни действия, за да се постигнат дадени цели;

- за разбиране на концепции като роля, статус и социална класа, като се описват взаимодействията между индивидите и социалните групи;

- за идентифициране и описване на напрежения, възникващи между лични вярвания и убеждения и закони и държавна или обществена политика;

- описване ролята на институциите в осъществяване на социалната приемственост и промени;

- за обяснение целите на управлението и как властта се придобива, използва и легитимира;

- да се анализират и изследват идеите и държавните механизми за удовлетворяване потребностите на гражданите, регулиране на територията, управление на конфликти и установяване на ред и сигурност;

- за идентифициране основните черти на политическата система на България и за идентифициране различните лидери на местно и национално равнище;

- за привеждане и анализиране на примери как правителствата се опитват да постигнат своите идеали и цели в страната и във външната политика;

- за разбиране и обяснение как икономическите системи структурират начините на производство и разпределение на стоки и услуги;

— за обяснение и разбиране приноса на различни институции като домакинство, фирми, банка, държавни агенции, синдикати, за функционирането на икономическата система;

— за обяснение ролята на специализацията и размяната в икономическия процес;

— за използване на икономическото обосноваване при сравняване на различни предложения за справяне със съвременни социални проблеми като безработица, киселинен дъжд, некачествено образование;

— за обясняване на влиянието на технологиите върху това как хората възприемат света;

— за привеждане на примери, които показват как езикът, музиката, културата, вярванията влияят върху глобалното разбиране или неразбиране между хората и социалните групи;

— за анализиране примери на конфликт, на сътрудничество и на взаимна зависимост между индивидите, групите, нациите;

— за изследване причините, последствията и възможните решения на глобални проблеми като здраве, сигурност, разпределение на ресурси, икономическо развитие, качество на околната среда;

— да се изследват произходът и влиянието на идеите на републиканската форма на демократично управление;

— за идентифициране източниците на правата и на отговорностите на гражданите;

— за събиране и анализиране на информация за различни обществени проблеми;

— за практикуване различни форми на гражданско обсъждане и участие;

— за анализиране и обясняване на различни форми на гражданско участие, които влияят върху вземането на обществени и политически решения.

Така кръгът от знания и умения за боравене с тях дава възможност на младия човек при завършване на основното образование да има най-обща ориентация в обществения и политически живот.

При тази възраст говорим и за утвърждаването на съвсем определени нагласи, свързани първо с развитието на личността на младия човек, и на второ място — нагласи, необходими за едно отговорно гражданско поведение.

Преди всичко това са нагласите за значимост на човешката личност, на собствената ценност, нагласи за самоконтрол и самодисциплина, нагласи за позитивно мислене, за активно отношение към живота, нагласи за трудова дейност; нагласи за сътрудничество и солидарност, нагласи за отговорно поведение в човешки общности, нагласи за ориентация в социалната действителност, за партньорство, за поемане на отговорност, нагласи за уважение към институциите и закона, на патриотизъм и ценене на родното, нагласи за нетърпимост към несправедливостта, лъжата и агресивното поведение, за приемане различията, съчувствие към тези в неравностойно положение.

Към желаните социални умения може да отнесем:

— умения за грижа за себе си; за самоутвърждаване в проблемни ситуации; за асертивно поведение; за отстояване на собствените права и за правене на избор;

— умения за критическо мислене, обработка на информация, за рационално използване на ресурси, за ефективно разпределение на времето;

— умения за взаимодействие с връстниците и с възрастните, умения за разграничаване и водене на деловите контакти от приятелските отношения, умения за ориентиране и взаимодействие със служебните лица и с институциите, умения за водене на спорове и за решаване на проблемни и конфликтни ситуации, умения за изразяване на несъгласие и за адекватно поведение на обществено място;

— умения за практически граждански действия в малката общност — умения за разпознаване и анализ на проблемни ситуации, умения за взаимодействие с другите в рамките на проблемна ситуация, умения за демократично участие, умения за правене на избор, за приемане становището на мнозинството, умения за участие в социални акции;

— умения за отговорно поведение в училище — за участие в процесите на училищно самоуправление, за ефективни и отговорни взаимодействия с учителите, за отговорно поведение към собственото образование.

Средна степен – гимназиален етап

Необходимостта от държавни образователни изисквания в областта на гражданското образование след решението на Народното събрание за матуриретен изпит е очевидна.

В настоящото приложение сме се опитали да изброим само основните стандарти за учебно съдържание, на които се основава предложеното учебно помагало.

Следващата стъпка е конкретизирането на всеки стандарт, както и определянето какви постижения ученикът би следвало да има, за да получи задоволителна, добра и отлична оценка.

Това е твърде обемна работа, която ще бъде осъществена с общите усилия на много педагози през следващите години.

Целта на нашето предложение е да покажем колко много и разнообразни са необходимите знания в тази нова предметна област и колко усилия ще са потребни да бъдат разработени наистина всички елементи на гражданското образование като учебна дисциплина.

Предвид експерименталния характер на изданието, в момента на семинари в цялата страна обсъждаме направените предложения за стандарти за знания, за да може да определим само най-необходимите от тях.

Необходимите знания по гражданско образование за горната училищна степен сме разграничили условно в няколко ядра. В началото на всеки раздел сме изброили ключовите за учебното съдържание думи, а след това основните изисквания за постижения за знания.

Личност. Идентичност. Изграждане на социално пространство

— анализ на развитието на собствената личност

— мотиви за действие

— силни страни и неповторимост

— граждански измерения на личността

— личен свят и трупане на социален опит

— прилики и разлики между хората

- гледни точки и различия
- междуличностни зависимости
- авторитети и изграждане на личността
- правила за изграждане на собственото социално пространство
- отговорност за собственото социално пространство и поведение
- стратегии за поведение в междуличностните отношения

Анализира и оценява развитието на собствената личност.

Анализира и обяснява собствените мотиви за действие.

Изследва своите силни страни и неповторимост.

Изследва разширяването на личния си свят и анализира и оценява процесите на трупане на личен опит.

Описва, изследва и изразява своите връзки със социалната и културната среда.

Разграничава и обяснява гражданските измерения на собствената личност.

Анализира, оценява и сравнява своите личностни особености с тези на връстниците си.

Оценява и разграничава основните прилики между хората и вторичността на различията между тях.

Обосновава естествеността на индивидуалните личностни различия.

Анализира и оценява и възприема различните гледни точки и различията.

Идентифицира, изследва и оценява влиянията върху личността си от страна на непосредственото обкръжение.

Изследва междуличностните отношения и зависимости в най-близкото си обкръжение.

Изследва и оценява влиянието на авторитетите и на възрастните за изграждането на собствената личност.

Разпознава и изследва процесите на идентифициране със значими за младия човек личности.

Идентифицира и обяснява правилата, върху които е изградено социалното пространство на близките хора.

Изследва и сравнява нагласите и действията за укрепване на социалното пространство.

Изследва измеренията на отговорността за собственото пространство.

Идентифицира и обсъжда ефективни стратегии за поведение в междуличностните отношения.

Междуличностни отношения. Общуване и обществени отношения:

- собствен стил на общуване
- ефективно общуване и права на човека
- общуване и принципи на демократичното общество
- общуване и граждански взаимодействия
- лична отговорност и ефективен обществен живот
- диалог и едностранно общуване
- ефективно изразяване и откритост
- лично достойнство и общуване
- разбиране и общуване
- оказване подкрепа в личния и в обществения живот
- конструктивно противопоставяне и асертивно поведение

- бариери в общуването
- решаване на проблеми
- възникване и решаване на конфликти
- ефективни действия в малка група
- вземане на групови решения

Определя и изследва основните характеристики на собствения стил на общуване и ги сравнява с тези на връстниците си.

Изследва и споделя собствената представа за ефективно общуване.

Обяснява връзката между правилата на ефективното общуване и основните права на човека.

Обяснява връзката и сравнява принципите на ефективно общуване и принципите на демократичното общество.

Оценява елементите на ефективното общуване през призмата на гражданските взаимодействия в обществото ни.

Обяснява връзката между личната отговорност и ефективния обществен живот.

Изследва и оценява характеристиките на диалога и едностранното общуване и обосновава преимуществата на диалогичното общуване в междуличностните и обществени отношения.

Оценява диалогичността на общуването в групата и в обществен контекст с помощта на анализа на качеството на обратните връзки.

Характеризира, анализира смисъла и преценява използването на техники за ефективно изслушване и изразяване в дадени условия.

Изследва и оценява откритостта като елемент в междуличностните отношения.

Анализира откритостта като израз на правото на свобода на изразяването и на зачитането достойнството на другата страна в общуването.

Изследва и обяснява необходимостта от разбиране и емпатия в процеса на междуличностното и обществено общуване.

Характеризира и обяснява конструктивни начини за оказване на помощ и подкрепа в трудни ситуации в личния и в обществения живот.

Обсъжда и оценява умения за конструктивно противопоставяне в проблемни ситуации.

Характеризира, обсъжда и интерпретира принципите на асертивно поведение.

Оценява принципите на асертивно поведение като израз на зачитането на основните права и отговорности на личността.

Разграничава и анализира основните бариери в процеса на общуване въз основа на примери от групата за гражданство и от обществения и политически живот.

Оценява елементите на общуването през призмата на гражданските взаимодействия в обществото ни.

Разграничава и обосновава основните елементи и стъпки в процеса на решаване на проблеми.

Разпознава и идентифицира причините за възникване на конфликти, анализира конфликтната ситуация и идентифицира стратегиите за нейното решаване.

Изброява и обяснява логиката на стъпките за изследване и решаване на конфликтна ситуация.

Анализира структурата, ролевото разпределение и отношенията в малка група.

Разграничава елементите на ефективно действаща група.
Идентифицира различните начини за вземане на групови решения и оценява подходящи начини за вземане на решения в дадена ситуация.

Права на човека и правни норми

- същност на законите и принципи на тяхното създаване
- универсален характер на законите
- основни документи в областта на правата на човека
- Всеобща декларация за правата на човека
- универсалност и неделимост на основните права на човека
- поколения права на човека и връзката между тях
- права и отговорности на гражданина, на младия човек
- Конституцията — основен закон на България
- основни елементи на нашата Конституция
- характер на трите български конституции
- права и задължения на гражданина в нашата Конституция
- Европейска конвенция за защита правата на човека
- същност на европейското гражданство
- върховенство на закона
- етнически и религиозни малцинства

Обяснява същността на законите като правила за устройството на нашето общество, изброява принципите, върху които са създадени законите.

Обосновава универсалния характер на законите.

Характеризира и анализира основните документи в историята на развитието на нормативната база за правата на човека — Магна-карта, американската Конституция, Декларацията за правата на човека и гражданина.

Познава историята на създаването и анализира характера на Всеобщата декларация за правата на човека.

Обосновава идеята за универсалността и неделимостта на основните права на човека.

Разграничава и анализира развитието и връзката между трите поколения права.

Изброява и обосновава основните социални и икономически права.

Изброява, обосновава и сравнява основните категории колективни права.

Познава Конвенцията за правата на детето и изяснява особеностите на правната защита на младия човек.

Анализира и оценява връзката между правата и отговорностите на младия човек, на гражданина.

Обосновава същността на Конституцията като основен закон на страната.

Разграничава основните елементи на Конституцията на Република България.

Познава характера и сравнява характеристиките на Търновската, Конституцията от 1946 г. и съвременната българска конституция.

Характеризира най-важните права и задължения на човека и гражданина, залегнали в нашата Конституция.

Познава и идентифицира основните елементи на Европейската конвенция за правата на човека.

Обяснява основните елементи на европейското гражданско и връзката между национално и европейско гражданство.

Разграничава и обяснява основните елементи на идеята за върховенството на закона.

Изяснява какво представляват етнически и религиозни малцинства и определя какви специални права имат, като описва и анализира положението на тези малцинства в страната.

Обяснява защо неизпълнението на задълженията не лишава гражданина от правата му.

Държавно устройство и демокрация:

- същност на демокрацията
- форми на политическо устройство
- преходният период между комунизъм и демокрация
- обществено добро и демокрация
- непосредствена и представителна демокрация
- характеристики на съвременната българска демокрация
- младите хора и демокрацията
- власт и управление — основни форми на социален контрол
- източници на легитимност на управлението
- функции на управлението
- роля на експертите, политиците и духовните водачи в съвременното общество
- управление в тоталитарна и в демократична държава
- характер на българската държава в преходния период
- характеристики на комунистическото общество и тяхното влияние върху възникващата българска демокрация
- равновесие между властите в демократичната държава
- бюрокрацията в съвременната държава
- ефективно участие в демократичната държава
- роля и същност на политиката
- дейност и функции на политика
- роля на съдебните органи и характеристика на съдебния процес
- взаимодействия между централната и местната власт
- изборен процес и демокрация
- характеристика на българската изборителна система
- мажоритарна, пропорционална и смесена изборителна система
- гражданско участие и избори
- стилове на политическо ръководство
- характеристики на гражданското общество
- гражданското общество и младите хора
- гражданинът в демокрацията
- роля на средствата за масова информация
- утвърждаване на демокрацията в световен план
- преимущества на демокрацията пред тоталитаризма
- заплахи за демокрацията

Разграничава, сравнява и оценява различните форми на политическо устройство.

Анализира преходния период и неговите особености като смесено политическо устройство.

Формулира и обяснява основните принципи на демокрацията.

Обяснява демокрацията като обществено устройство, изискващо определено взаимодействие между хората на основата на върховенството на закона.

Обяснява защо гражданските действия, имащи за цел общественото добро, са от основно значение за демокрацията.

Обяснява разликите между непосредствена и представителна демокрация.

Изследва и сравнява основните характеристики на съвременната българска демокрация.

Оценява шансовете, които съвременната българска демокрация дава на младите хора.

Разпознава, разграничава и сравнява властта и управлението като основни форми на социален контрол и обосновава техните характерни черти.

Разпознава и обяснява източниците на легитимност на управлението.

Разграничава и обяснява различните функции на управлението в съвременното общество.

Обосновава и сравнява ролята на експертите, политиците и духовните водачи в управлението на съвременното общество.

Анализира и сравнява особеностите на управлението в демократичните общества и в тоталитарната държава.

Анализира и обосновава особеностите на характера на българската държава в преходния период.

Изброява характеристиките на комунистическото общество и обяснява влиянието им върху установяващото се демократично общество в България.

Анализира отношенията и търсенето на равновесие между различните власти, като привежда конкретни примери.

Определя ползата от разделението на властта и изброява главните клонове на властта и техните компетенции — изпълнителна, законодателна и съдебна.

Дава примери и характеризира ролята на бюрокрацията в съвременната държава, обосновава норми за поведение на нейните служители.

Привежда характеристики на ефективното управление в демократичната държава.

Разграничава и обяснява основните функции на политиката и нейното място в различните видове политически устройства.

Описва и анализира ролята на политическите партии като средство за осъществяване на политиката.

Изброява и привежда основните характеристики на главните политически партии и коалиции в България.

Анализира дейността и функциите на политика в съвременното общество.

Привежда примери от дейността на български политици — представители на различни течения в политическия живот през последния век.

Изследва и обяснява ролята на съдебните органи и на органите на реда и сигурността за функционирането на българската демокрация.

Разграничава елементите и логиката на съдебния процес и анализира и оценява мястото на различните страни в съдебния процес на основата на действията на страните в процеса.

Показва и анализира процесите на взаимодействие между централната и местните власти на основата на примери от съвременното българско общество.

Обосновава идеята за децентрализиране на властта като основен принцип на съвременните демократични общества.

Обяснява как и защо властта на мнозинството в съвременните държави е ограничена.

Обяснява значението на изборния процес за развитието и функционирането на демократичното общество.

Изброява и обяснява основните характеристики на българската избирателна система.

Анализира и сравнява основните характеристики на мажоритарната, пропорционалната и смесената избирателна система.

Дава примери от различните видове провеждани избори в кратката история на българската демокрация.

Оценява и обосновава необходимостта от активно гражданско участие в избирателния процес.

Анализира и сравнява значението на местните и на всеобщите избори и оценява тяхното влияние върху демократичното развитие на обществото.

Изброява елементите и оценява отговорностите на управляващите.

Разработва кодекс за поведение на обществените и политически водачи в демократичното общество.

Идентифицира различните стилове на политическо ръководство — авторитарен, демократичен, либерален.

Изброява и обосновава противоположните за демокрацията ценности и начини на поведение на лидерите.

Описва характера, ролята и основните характеристики на гражданското общество в България.

Анализира и изброява възможностите, които дава гражданското общество за развитието на младите хора.

Обяснява значението на развитието на гражданското общество за демокрацията.

Изброява и анализира основните качества на гражданина в демократичното общество в тяхната взаимовръзка.

Анализира и оценява ролята на средствата за масова информация за развитието на демокрацията.

Идентифицира основните заплахи пред развитието на българската демокрация.

Изброява най-важните демократични ценности и дава примери за взаимна връзка и конфликт между тези ценности.

Идентифицира и характеризира основните фази на прехода от тоталитарно към демократично общество.

Познава тенденциите за утвърждаване на демокрацията в световен план.

Изследва възникващите напрежения и противоречия в резултат на утвърждаването на демокрацията по света.

Изброява и обяснява преимуществата на демокрацията на съвременния етап пред тоталитарните общества по отношение на идеология, институции, гражданско участие.

Личността в местната общност

Същност и принципи на местното самоуправление

- институции на местното самоуправление
- взаимодействие между централната и местната власт, субсидиарност
- социални проблеми на общността и региона
- общински бюджет — начин на употреба
- развитие на местната общност
- възможности за гражданска активност в местната общност
- обществено мнение
- граждански действия
- местни неправителствени организации

Изяснява същността на местното управление.

Формулира и обяснява основните принципи на самоуправлението в демократичното общество.

Познава институциите на местното самоуправление и техните функции.

Анализира основните проблеми на взаимодействията между общината и местната власт.

Изяснява същността на принципа на субсидиарност и привежда примери за прилагането му.

Характеризира същностните насоки на развитие на формите на самоуправление през годините на прехода.

Формулира, анализира и оценява основните социални проблеми на общността и региона, към които принадлежи.

Описва и обяснява начините и формите, в които хората организират своето пространство, за да съответства на потребностите им.

Обяснява връзките между природната среда, местната икономика, демографските и социални проблеми, които определят качеството на живота в местната общност и регион.

Изяснява какво представлява общинският бюджет и дава примери за приходи и разходи.

Локализира общинските учреждения и изброява проблемите, които могат да бъдат уредени във всяко от тях.

Очертава, анализира и предвижда развитието на местната общност.

Анализира и прави оценка на обществените и политически концепции за местното развитие.

Изброява възможностите за социални и индивидуални действия в контекста на местното самоуправление и „за оказване влияние за решаване на местните проблеми“ и взема решения за участие в тези акции в рамките на позволеното от законите.

Познава традициите на местната общност в областта на самоуправлението.

Обсъжда и анализира чувството на принадлежност към местната общност и анализира своите жизнени планове в контекста на местното развитие.

Изследва развитието на социалните проблеми на своята общност.

Изследва обвързването на свободното си време с възможности за действия в името на доброто на общността, към която принадлежи.

Познава и обяснява критериите за устойчиво развитие на собствената общност.

Познава нормативните български и европейски документи за развитието на местното самоуправление и на собствената общност.

Анализира контекста и възможностите за включване на младите хора в процесите на местното самоуправление и на развитието на местната общност.

Определя задачите на общинските власти по отношение на образованието.

Анализира степента на влияние на общественото мнение върху осъществяваната местна политика и върху процесите на вземане на решение.

Гражданинът в пазарното стопанство:

- Конституция и икономическо устройство
- икономически закони
- характеристики на пазарното стопанство
- икономически и политически начини за справяне с проблемите
- икономически и политически свободи
- икономическа конюнктура, политическо развитие и демокрация
- икономически ресурси и развитие на обществото
- икономически интереси на основните участници в пазарното стопанство
- ролята на предприемача за развитието на демократичното общество
- предприемач и държавен служител
- държавна и частна намеса в икономиката
- икономическа роля на държавата
- разпределение и неговото влияние върху обществените отношения
- държавен бюджет — израз на социалната роля на държавата
- данъци и гражданска отговорност
- потребление и ограниченост на ресурсите
- фактори, влияещи върху качеството на живота

Идентифицира влиянието на Конституцията върху развитието на икономиката на страната.

Идентифицира и обяснява смисъла на основните икономически права на гражданина в Конституцията на страната.

Обяснява и анализира основните характеристики на пазарното стопанство и тяхното влияние върху развитието на демократичното общество.

Обяснява разликите и връзките между икономически и политически начини за решаване на проблемите.

Изследва и обяснява връзката между икономически и политически свободи.

Обяснява как икономическата конюнктура влияе върху развитието на политическите процеси в българското общество, влиянието на заетостта, инфлацията, икономическия растеж върху изборите и демократичните процеси в обществото.

Идентифицира икономическите ресурси на страната и на района като основа на пазарното стопанство и на социалните отношения на държавата.

Идентифицира, обяснява и сравнява основните интереси на актьорите в пазарната икономика.

Изброява и изследва характеристиките на предприемача като двигател на пазарното стопанство.

Разграничава и сравнява характеристиките и дейността на предприемача от тези на държавния служител.

Разграничава, обяснява и сравнява особеностите на държавната и частната намеса в икономиката.

Идентифицира и обяснява значението на икономическата роля на държавата.

Идентифицира начините на разпределение в пазарната икономика и тяхното влияние върху социалните отношения.

Изследва държавния бюджет като основа на осъществяване социалната роля на държавата.

Изследва същността на данъчното облагане и на плащането на данъците като гражданска отговорност.

Изследва гражданските измерения на потреблението при съществуващите ограничения на ресурсите.

Изследва и обяснява параметрите на качеството на живота в дадената общност.

Практичният информиран гражданин:

- име и промяна на името
- родители, осиновяване, настойничество, попечителство
- паспорт и лична карта
- гражданство
- брак и семейство
- наемане и отдаване на квартира
- започване на работа и договор при наемане на работа
- права и задължения, отговорности и санкции на работното място
- трудово осигуряване и безработица
- членство в синдикални организации
- право на собственост
- наследство
- договори и сделки
- банки и банкови услуги (получаване на кредит)
- застраховки
- търговия и права на потребителя
- данъчно облагане, данъци, такси, данъчни декларации
- интелектуална собственост, авторски права, пиратство
- органи на реда
- военна служба, въоръжени сили на Република България
- престъпления и противообществени прояви
- пътуване зад граница, лични документи, визов режим, митници и мита
- образование зад граница

Познава основните правни норми, регулиращи получаването и промяна на името.

Познава правилата и условията за получаване на задграничен паспорт и лична карта.

Привежда и обяснява дефиницията за българско гражданство и изброява условията за придобиване на гражданство.

Характеризира, анализира основните форми на съвременното семейство, изброява и обяснява нормите на семейно съжителство, правата и отговорностите на съпрузите в семейството.

Изброява условията за сключване на граждански брак и за получаване на развод.

Характеризира условията и основните елементи от договора за наемане и отдаване на квартира.

Изброява и обяснява условията за започване на работа и анализира съдържанието на договор за наемане на работа.

Познава и обяснява правата и задълженията на работното място и свързаните с неизпълнението на наемния договор санкции.

Идентифицира и анализира случаи на трудова дискриминация.

Характеризира основните елементи и обяснява същността на трудовото осигуряване.

Познава необходимите стъпки, които трябва да бъдат предприети при безработица.

Характеризира структурата на бюро по заетостта и изброява услугите, които могат да бъдат получени в него.

Изброява принципите на членство в синдикална организация, посочва основните елементи на колективния трудов договор и може да изброи главните синдикални организации в страната.

Анализира значението на записаното в Конституцията право на собственост и последствията за отношенията между гражданите на страната.

Привежда необходимите условия и начини за получаване на наследство.

Характеризира и обяснява връзката между основните елементи на договорите и сделките между юридически и физически лица.

Изброява и обяснява основните видове банкови услуги, които ползват гражданите.

Познава и анализира основните принципи на застраховането и основните видове застраховки в България.

Изброява и анализира основните права и задължения на потребителя.

Обосновава принципите на данъчно облагане, сроковете и познава начините на попълване на данъчни декларации.

Изброява и анализира основните принципи на авторски права и интелектуална собственост и идентифицира случаи на интелектуално пиратство.

Разпознава елементите на престъпления и противообществени прояви и анализира актове на нарушаване на законите на страната.

Характеризира и обосновава основните функции и действия на органите на реда.

Изброява и анализира принципите на структуриране и действие на въоръжените сили на Република България.

Изброява необходимите условия и документи за пътуване и обучение зад граница.

Изброява принципите на визовия режим и основните норми на облагането с мита.

Моралните предизвикателства:

- личен живот
- гражданско достойнство
- дискриминация
- общественото участие, отговорност
- справедливост
- отношения между поколенията
- любов и отношение между половете

Формулира и обяснява принципите, правото на личен живот и техните последици за междуличностните отношения.

Анализира и обосновава същността на гражданското достойнство в демократичното общество, привежда и анализира случаи на достойно гражданско поведение на свои връстници и на представители на различни професионални и социални категории, на конкретни хора.

Показва и обосновава ценността на културното многообразие в демократичното общество, както и пречките, стоящи пред межкултурното разбирателство.

Изброява и анализира социалните програми на господстващите вероизповедания в страната.

Разпознава и анализира главните секти, разпознава елементите на религиозна нетърпимост и елементите, нарушаващи основните права на човека.

Разграничава и анализира проявите на социално и политическо насилие в обществения живот.

Разпознава проявите на нетолерантност и дискриминация в рамките на групата и в обществения живот.

Формулира и анализира моралните проблеми от гледна точка на обществените интереси.

Отчита груповите интереси в процеса на вземане на групови и индивидуални решения.

Разпознава и анализира интересите на поколенията в съвременното демократично българско общество.

Формулира социалния контекст на проблемите на отделните поколения, обяснява сблъсъка на интереси, анализира възможностите за търсене на общи решения.

Обяснява измеренията на любовта като социално (гражданско) отговорно поведение.

Глобалните предизвикателства:

- технологични предизвикателства и демократични ценности
- информационно пространство
- общество на развлеченията и демокрация
- биотехнологии и генно инженерство
- екосистеми и устойчиво развитие
- бедност и отношения бедни—богати страни
- военни конфликти и демократично развитие
- нарушаване правата на човека, ограничен суверенитет и намеса на международната общност

Разпознава основните технологични предизвикателства пред съвременната цивилизация и анализира тяхното влияние върху развитието на нашето общество и върху глобалното общество.

Описва и анализира влиянието на технологията върху основните демократични ценности — гражданско участие, свободни избори, както и върху разбиранията ни за взаимодействие между обществото и околната среда.

Описва основните измерения на създаващото се информационно пространство и анализира възникващите трудности пред функционирането на демокрацията — губене на непосредствен контакт и общуване, обществена пасивност, замяна на ефективните действия в обществото с виртуалната реалност, подчиняване на властта на информационните монополи.

Описва основните влияния върху развитието на съвременното общество на постиженията на биотехнологиите и генното инженерство.

Анализира постиженията на биотехнологиите и генното инженерство върху решаване на проблемите на човечеството (глад, здраве) и върху демокрацията.

Описва и анализира основните характеристики на индустрията на развлечението в съвременните демократични общества и оценява тяхното влияние върху отделния гражданин и демократичните процеси.

Описва основните характеристики на екосистемите и на тяхното влияние върху местната общност и върху националните общества.

Изброява основните характеристики на бедността като социално явление в световен план, анализира отношенията богати—бедни страни и обосновава необходимостта от нов световен ред.

Изброява военните конфликти в нашата част на света и анализира тяхното влияние върху демократичното развитие на отделните общества и на демокрацията по света.

Анализира и оценява надпреварата във въоръжаването по отношение на развитието на демокрацията в световен план.

Описва, анализира и оценява ролята на международните, многонационални политически и икономически организации върху разпределението на ресурси и върху новия световен ред.

Обосновава идеята за ограничен суверенитет при нарушение на основните права на човека и правото на намеса на международната общност в такива случаи.

— *България и светът. Национална идентичност:*

- национални приоритети
- национална идентичност и европейско гражданство
- суверенитет и процеси на интеграция
- цели, механизми и органи на европейската интеграция
- етапи за интегриране към Европейския съюз за България
- собствени цели и планове в откриващото се европейско пространство
- България и Балканите

Посочва, анализира и обосновава националните приоритети на България.

Формулира основните признаци на националната идентичност на българина и анализира тяхната проява в условията на прехода към демократично общество.

Изследва противоречията между стремежа за суверенитет и процесите на интеграция в европейски и световен план.

Сравнява националната идентичност с утвърждаващата се идея за европейско гражданство.

Изброява и обяснява целите и възможностите на регионалната интеграция.

Характеризира механизмите и органите на европейската интеграция.

Идентифицира основните стъпки, които страната трябва да предприеме като водеща преговори за присъединяване към Европейския съюз.

Обяснява и анализира мястото на България в Балканския регион и Югоизточна Европа, както и сравнява основните принципи на българската външна политика с тези на съседните страни.

Анализира и оценява приноса на демократична България като фактор за стабилността в региона.

Формулира собствените си цели и планове в откриващото се европейско пространство.

Собственото бъдеще:

- анализ и прогнозиране на собственото бъдеще
- политическа ориентация
- морал
- кариерно развитие
- готовност за социални граждански действия
- качество на собствения живот
- права на бъдещите поколения

Разграничава и анализира предизвикателствата пред собственото развитие в личен, в обществен и в професионален план.

Анализира факторите, влияещи на собственото развитие, и планира стъпки за бъдещето си.

Разграничава елементите и обосновава необходимостта от демократична политическа ориентация.

Изследва и сравнява възможностите за избор на професия или за продължаване на образованието си в съответствие с личностните си дадености и характеристиките на социалното си положение.

Разпознава елементите, определящи качеството на собствения живот, и планира тяхната промяна.

Разпознава елементите на собствената ценностна система и на тази на своите връстници и анализира нейното съответствие на демократичния характер на обществото.

Анализира състоянието на непосредственото си обкръжение и планира мерки за обществени действия или за включване в обществени действия за неговото развитие по посока демократизиране.

Анализира последствията от действията на съвременното общество върху живота на бъдещите поколения.

Първа страница

Румен Вълчев

Образователни изисквания , оценяване и гражданско образование

Картинката от Образование на прехода, образователни промени и гражданско образование

Център Отворено образование

Втора страница

Образователни изисквания, оценяване и гражданско образование

@ Румен Вълчев

Център Отворено образование, 2004

ISBN

Последна страница

Същата като на образование на прехода, оценяване и гражданско образование